

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

HELYISMERETI — IRODALMI — MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT • IV. évf. 2013/1 • 13. sz. • Ára: 450 Ft

GALÉRIA

BLASKI MÁRTA

RÁKOS RÉKA EMESE

SZALAI FERENC

TUZA LÁSZLÓ

RÁKOS RÉKA EMESE:
ALBÁNIA,
EURÓPA UTOLSÓ TITKA

TARTALOM

Csete György: A kevés több „A magyar név megint szép lesz...” Hegyiné Csernus Judit ajánlása	3 4
Balla János Március 15. a Gianicolon	4
Rákos Réka Emese Albánia, Európa utolsó titka	6
Soós Csilla Az európai emlékek adatbankja	7
Gurzó K. Enikő Hamza Dezső Ákos hazatérése	8
Rókus Ákos Bibó Lajosra emlékezve	10
Erdős Péter Bibó emlékmű	11
Csatlós Árpádné Galamb József	12
Nagy Imre Szalay Ferenc	13
Szlávikné Buzás Irén A tojáskarcolás	14
Kardos Zoltán - Versek Farkas Ferenc Egy leventesors	15 16
Szabó Lajos 90 év - kiséző emlékek	17
Szabó Tamás Újraírt háborús napló	21
Vöröss István Sertéskaraj és aquarell	22
Béres Dezső A feszélyezett festő	24
Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna A költészet és tájbrázolás hangulati egysége Vajnai János grafikusművész alkotásaiban	26
Schupiter Erzsébet A II. Bécsi döntés	28
Az ember itt Szuromi Pál Sokatmondó startolás	29 30
Bányai Béla Hézső Ferenc 75 éves	31
Tuza László Alkotói gondolatok egy kerámia kompozícióról	32
Benák Katalin Újjászülető alkotások - Látogatóban Blaski Márta művészrestaurátornál	34

GALÉRIA

Szalay Ferenc: Fehérterítős ágy

(tojástempera, farost, 54x60, 1992)

Hazatért művek Ausztráliából: Erich Brosell gyűjteménye

Fotó: TJM, Donka Gábor

Címdalton

Rákos Réka Emese fotói

2. oldalon

Blaski Márta: Újjászülető alkotások

35. oldalon

Tuza László: Kerámia kompozíció

36. oldalon

A KEVÉS - TÖBB Szalay Ferenc nemes emlékére

Egyetlen képünk van otthon a vásárhelyi festőktől a vásárhelyi pusztáról, az Alföldről. Azt is egy dunántúli születésű, mosonmagyaróvári szíjas magyar festette.

Véd a másik kettővel: Sziliczay bácsival és a fogatossal: szerettem volna lefényképezni őket, mert hasonlított szép magyar arcuk egymáshoz. Az már nem fog sikerülni, mert elfogynak: $3-2=1$. Csak a fogatos él már - ha igaz -, de Istennek hála értük! Értünk harcoltak, versenyeztek mostanáig.

Feri később lett egyre tiszteltebb barátommá, akinek köszöntem mindig, s kezét fogtuk az ABC körül, ha bejött a malomházból olykor a biciklijével.

Az ABC - CBA-vá változott közben, egy másik kedves halott; Kálmán Évike fia vezeti azt, így mind elfogytak, akiket tiszteltem, szerettem ott.

Most halljuk, hogy Szenderffy Feri, a halásztelki templomépítő pap is Istenéhez ment megnyugodni.

Bővül az odaítaiak sereglése... csendes jó magyarok csapata fogad, ha én is megérkezem Makovecz után majd valamikor.

Szalay Ferenc freskó szakon végzett, mint Szent István kiderítette, s a közös barátság sarkallt, hogy elkészítsük a Hódtavi csata emléképületét, amelyet belül Szalaynak kellett volna kifestenie, de a halál lezárta pályáját, így nem sikerült befejeznünk a közös művet, amiből csak egy könnyű kézzel falra festett kb. 1x1 méteres darab maradt meg Ildi szivárványos feliratával a jövőnek a Tiszai utca A-ban, a bejáratunk mellett a falon: a magyar Michelangelótól.

Alatta, mellette alhatok, ha ott vagyok Örsnél, ha levisz...

Csete György építészmérnök

Fotó: NLVK Helyismereti Gyűjteménye

A Vásárhelyi Látóhatár alapítványi támogatója:

Czirbusz Piroska Emlékeire
a Hódmezővásárhelyi Művészetekért Közalapítvány

www.vasarhelyilatohatar.hu

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR

Helyismereti - Irodalmi - Művészeti folyóirat

4. évf. 13. sz. 2013/1.

Kiadja:

HDK Hód-Biotech Kft. Hód Kiadó

Felelős kiadó:

Fuchsz Máté ügyvezető

Szerkesztőség:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

6800 Hódmezővásárhely,

Rudnay Gyula u. 49. fsz. 2.

E-mail: benakk@gmail.com

Telefon:

+ 36 20 280 2529

Főszerkesztő:

Benák Katalin

Helyismereti szerkesztő: Borus Gábor

Irodalmi szerkesztő: Simon Ferenc

Művészeti vezető: Bányai Béla

A szerkesztőség további tagjai:

Gaál Györgyi, Soós Csilla és Fenyvesi Félix Lajos

Nyelvi lektorok:

Dr. Radicsné dr. Ruzsa Ilona és Takátsyné Farkas Irén

Logó: Bartha Gábor

Nyomda:

Szoliter Nyomda, Hódmezővásárhely,

Benkő István nyomdavezető

Nyomdai korrektor: Tóth Zsolt

M.sz. 5-13/2011

Megjelenik:

negyedévente

Kapható:

LIRA KÖNYVESBOLT PETŐFI UTCA

EMLÉKPONT - ANDRÁSSY ÚT

KÁLVIN ANTIKVÁRIUM ÉS KÖNYVESBOLT

MAGYAROK BOLTJA - Lázár utca

NÉMETH LÁSZLÓ VÁROSI KÖNYVTÁR

VÁSÁRHELYI LÁTÓHATÁR SZERKESZTŐSÉGE

Megrendelhető:

Vásárhelyi Látóhatár Szerkesztősége

E-mail: benakk@gmail.com

Telefon: + 36 20 280 2529

Átutalással:

Raiffeisen Bank Rt. 12067008-00149806-00100007

A 2013. évre 1.500,-Ft + postaköltség.

Előfizethető:

Személyesen a szerkesztőségben vagy a

Németh László Városi Könyvtárban.

©Vásárhelyi Látóhatár. Minden jog fenntartva!

HU ISSN 2061-8182 Ny.t. 163/0239/2/2010

Első közlésű, elektronikus formátumú,

nyelviellenőrzött kéziratot fogadunk,

mely tartalmáért a szerző vállal felelősséget.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

„A MAGYAR NÉV MEGINT SZÉP LESZ...”
1848-1849. SZÖVEGEK, KÉPEK, ESEMÉNYEK.

ÖSSZEÁLLGATTA: FÖLDESI FERENC.
SZEGED, 2008, BÁBA KIADÓ. 244.P.

Lassan öt éve, hogy Földesi Ferenc gondos gyűjtőmunkájának eredményeképpen kezünkbe vehettük ezt az 1848-1849 sorsfordító napjait végigkötő antológiát, ám aktualitását minden tavaszon újra átérezhetjük.

Sokan, sokféleképpen próbáltak erről az időszakról az elmúlt másfél évszázad alatt írni. - Miben más ez az összeállítás? Abban, hogy a forradalom előzményeit, mindennapjait oly módon követhetjük végig, hogy abban megszólal a szemtanú, politikus, író, költő mellett szűkebb lakóhelyünk és a környező települések napi híradása is.

A kötetben felismerhetjük a történelmet formáló egyszerű embereket, a mítosszá vált eseményeket, a szabadság vágyát és az elbukás fájalmát. A korabeli forrásokon keresztül bepillantunk egy olyan korszakba, melyben - ha rövid időre is - a szabadság felszabadító érzésével a magyarság legszebb álmát váltotta valóra. Hatása azóta is minden felnövekvő generációnak lelkesítő példa, bár az idő múlásával a történelmi legenda összemosódik a tárgyyszerű valósággal. Ezt a tárgyyszerűséget igyekszik erősíteni Földesi Ferenc korabeli dokumentumok, irodalmi részletek, naplótöredékek, levelek, sajtóhírek közkinccsé tételével.

A kötetet a forradalomban híressé és hírhedtté vált személyek képe, valamint a korszakhoz kapcsolódó dalok szövege és kottája zárja.

Hegyiné Csernus Judit

Rómában, a Tevere jobb partján, a Gianicolo dombon áll Garibaldi s több mint száz tisztjének, harcos társának márványba faragott szobra, köztük Türr Istváné is.

Évek óta hagyomány, hogy március 15-én a római magyar közösség itt emlékezik az 1848/49-es forradalom és szabadságharc nemes ügyére.

2013. március 15-én az ünneplők között a Rómában élő magyarokon kívül tiszteletüket tették magyarországi és erdélyi honfitársaink is.

Balla János római magyar nagykövet ünnepi beszédét követően koszorúzás, majd kötetlen beszélgetés közben történelmi múltidéző tette meghitté az emlékezést.

E jeles ünnephez kapcsolódóan mutatták be a Római Magyar Akadémián Bartók Béla: *A kékszakállú herceg vára* című operájának hangverseny adaptációját.

A *Magyarok Olaszországban* című kiállításon pedig azon emlékhelyekkel, szobrokkal, emléktáblákkal ismerkedhetünk meg, melyekhez jeles magyarjaink kötődnek Petőfi Sándortól Liszt Ferencig...

F. Benák

MÁRCIUS 15. A GIANICOLON

Balla János római magyar nagykövet ünnepi megemlékezése

*Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Magyar Honfitársak!
Kedves Barátaim!*

Mindenkit nagy tisztelettel üdvözlök a római magyar közösség Március 15-i közös megemlékezésén. Minden résztvevőnek szeretném megköszönni, hogy ismét úgy döntött: az idén is eljön Türr István szobrához, és a római magyar nagykövetséggel közösen helyezi el a díszkoszorút Magyarország és a magyarság talán legszebb nemzeti ünnepe alkalmából.

Sokan állítják, hogy a magyaroknak ritkán adatik meg a gondtalan ünneplés. Valószínűleg ez részben igaz is. Mint ahogy az is, hogy a magyar nemzeti ünnepek olyan teljesítmények összességét példázzák, amelyek a bátorság, az elnyomás és a hamisság elleni tiltakozás, a felelős cselekvés, a függetlenség kivívásának, illetve megtartásának készítését hordozzák magukban.

Március 15-e a 12 pont elhatározásával üzenetként ültette el a magyarság tudatában, hogy egy nemzetet senki és semmi sem kényszeríthet arra, hogy letérjen a szabadság, a függetlenség és szuverenitás útjáról. Megtanította azt is, hogy nem szabad félni és meghátrálni, ha az igazat vesszük védelembe. Megmutatta azt is, hogy akkor is cselekedni kell, amikor mások erre gondolni sem mernek.

1848. Március 15-i forradalmát nem egy tavaszi nap hirtelen buzgósa szülte, hanem előtte közel 20 év érlelte meg a magyar emberekben a felismerést: ha mi nem állunk ki magunkért, ugyan, ki áll ki helyettünk?

Széchenyi már akkor intett: a magyar földet a magyar emberek kezébe kell adni.

Tudta, meg kell tiltani a hitelfelvételt, az eladósodást.

Hitte, Magyarországot át kell alakítani, a rossz beidegződésektől meg kell szabadulni.

Hitte, mindenkinek ereje szerint ki kell vennie a részét a közös terhekből.

Különösen Olaszországban helyénvaló annak felidézése, hogy 1848 eseményei több százzal is átszóhetik két nemzet sorsát.

Szinte minden olasz városban emléke van annak, hogy itt talált eszmei- és harcos társként egymásra Mazzini, Garibaldi, Kossuth, Tüköri és Türr István. Márványtáblák hirdetik, hogy a magyar és olasz szabadságharcosok egy oldalon, magasztos eszmék érdekében harcoltak együtt, szoros barátságot kötve egymással nem csupán a személyek, hanem a nemzetek szintjén is. Ők valamennyien hozzájárultak ahhoz, hogy a közös kapcsolódási pontokon keresztül összefonódjanak a magyar-olasz kapcsolatok, és olyan nagyszerű pillanatokat eredményezzenek, mint a magyar-olasz kulturális évad 2013. évi rendezvény-sorozata.

Mazzini, Garibaldi, Kossuth, Tüköri és Türr István tanúságát adta annak is, hogy mit jelent

számukra az embert becsülni és az értékeket tisztelni. Ennek értékrendi tartalmát talán Márai Sándor bölcséletével lehetne a legpontosabban kifejezni: Márai egyik írásában azt üzeni a barátainak, hogy nem csak a piros betűs naptári napok hozhatják el az öröm, a méltóság ünnepét, hanem a hétköznapiak is ünnepek lehetnek, ha az embert becsüljük meg szabadság iránti vágyakozásában és tetteiben. Magam is osztom azt a felfogást, hogy a mindennapok monotonnak tűnő világában is úgy kell cselekednünk, hogy személyiségünkkel nyújtsunk támaszt a szabadság térnyeréséhez, a megfontolt előrehaladáshoz, a nemzet felvirágzásához.

Március 15. az elszántsághoz, kitartáshoz és megújuláshoz ad lelki erőt és biztatást. Bátorítani szeretnék mindenkit arra, hogy bármennyire összetettnek tűnik is az a környezet, amelyben a magyarságnak boldogulnia kell, nem kell elcsüggedni a kihívásokkal történő szembesülés során.

Bizonyos vagyok abban, hogy elődeink Március 15-i példája kellő segítséget nyújt a jelenkorban való eligazodáshoz és a cselekvéshez.

Köszönöm, hogy meghallgattak, és kérem, ezeknek a gondolatoknak a jegyében emlékezzünk Március 15-re Türr István szobránál!

ALBÁNIA, EURÓPA UTOLSÓ TITKA

Négy éve a családi kupaktanácson eldöntöttük, hogy elindítunk egy vállalkozást Albániában. A Kedves Olvasó fejében egész biztosan felmerül a kérdés: de miért épp Albánia? Hiszen – amikor meghalljuk ezt a nevet – valószínű, hogy egy elmaradott gazdaságú ország képe rajzolódik ki a szemünk előtt, ahol biztos nagy a szegénység, és talán még számmal közeledek az emberek. Ezzel mi sem voltunk másképp. Albániába tett első utunkat – ami ugyan csak egyhetes volt – inkább expedíciónak nevezném, melynek egy hónapnyi hideg élelemmel és ipari mennyiségű tisztítószerezellel vágtunk neki. A hetet nővérem Londonban megismert albán kollégájának családjánál töltöttük, ahol megtapasztalhattuk az albánok – semmilyen más néphez nem hasonlítható – vendégszeretetét. Élményekkel gazdagon és új tervekkel indultunk haza. Édesapám és nővérem megalapították kaputechnikai cégüket, én pedig a turizmusban rejlő lehetőségeket igyekszem kiaknázni.

Véleményem szerint az Albániával kapcsolatos előítéleteket az táplálja, hogy nekünk, magyaroknak, nincs sok esélyünk releváns személyektől hiteles információkat gyűjteni. A leggyakoribb kérdések a következők: pontosan hol is van Albánia, milyenek az ott élő emberek, és vajon veszélyes-e odautazni?

Albánia a Balkán- félszigeten fekszik. Északról Montenegró, északkeletről Koszovó, keletről Macedónia, délről Görögország, délnyugatról a Jón-tenger, nyugatról pedig az Adriai-tenger határolja. Lakossága megközelítőleg 3,5 millió. Az ország fővárosa Tirana. Államformája: többpárti képviselői demokrácián alapuló parlamentáris köztársaság. A hivatalos nyelv az albán. Az ország függetlenségét 1912. november 28-án kiáltották ki, tehát immár 100 éve.

A legtöbb turistát Albánia kulturális sokszínűsége, természeti öröksége, valamint annak érintetlensége vonzza. Az ország teljes tengerparti szakaszának hossza 362 km. Északi területein lassan mélyülő, homokos tengerpartokat találunk, melyek nagy része még kiépítetlen. Délebbre haladva ezeket felváltják a kavicsos partszakaszok nyüzsgő kisvárosokkal, rengeteg étteremmel és szállodával. Területén 13 nemzeti park található, melyeknek nagy része hegyvidék, ahol rendkívül gazdag a flóra és a fauna. Tölgyfélék, szelídgesztenye, platán, komlógyertyán, bükk, páncélfenyők sokasága gazdagítja a felszínt. Ezek az erdős területek adnak ott-hont a következő állatfajoknak: barnamedve, farkas, aranysakál, vörös róka, zerge. A Karavastai-lagúna nemzeti parkjában a rendkívül ritka dalmát pelikánok gazdag populációja él. (A világ összes ehhez a fajhoz tartozó pelikánjának 6,4%-a.)

Az albán nép az illírekől származtatja magát, akik az i.e. első évezred elején

érkeztek a Balkánra, és az egyik törzsüket albanoinak nevezték.

Magukat shqiptaroknak, azaz sasoknak nevezik, az ország neve a saját nyelvükön Shqiperia, melynek jelentése: Sasok Földje.

Kulturájára, építészetére, szokásaira a legnagyobb hatást az 500 éven át tartó török hódoltság gyakorolta. Mediterrán ország lévén a legtöbb – erre a területre jellemző – szokással itt is találkozhatunk. Nyáron tartják a délutáni sziesztát: 1-4 óra között a legtöbb hivatal, múzeum bezár. Az igazi élet általában este 7-8 óra között kezdődik, ezt nevezzük „korzó időnek”. A napnak ebben a szakában a kisgyerektől a nyugdíjas korúig mindenki a főutcán sétálgat; megtelnek az éttermek, kávézók.

Görögországhoz és Bulgáriához hasonlóan itt is fordítva bólogatnak. (A függőleges biccentés nemet, a vízszintes fejmozgatás igent jelent.) Jömagam is megtapasztaltam, hogy mi, magyarok kétszeresen is becsapódhatunk: sok tréfás jelenetet okozott az a tény, hogy a magyar jó szó – igaz, röviden ejtve – az albán nyelvben nemet jelent. Tehát amikor a magyar turista rábólint valamire és mondja, hogy jó, az náluk a tökéletes tagadást jelenti. Így történt, hogy édesapám elől elszaladtak a hön áhított dinnyével, viszont a mézet, amit nem szeretett volna megenni, majdnem letuszkolták a torkán.

Albánia híres a különböző vallású közösségeinek toleráns, békés együttéléséről. A népesség 70%-a muzulmán, 18%-a ortodox és 12%-a római katolikus. Az északi régió az ország katolikus és ortodox központja, de a török megszállás miatt az ország kétharmada muzulmán hitű lett.

A történelem folyamán az északi területek mindig elszigeteltebbek voltak. Ezért az ott élők jobban tartják a vallást, a hagyományokat, a szokásokat, és a mai napig sokan járnak népviseletben. Komoly nehézséget okoz az ország déli és északi részéről származó albánoknak is megérteni egymást, és nemcsak a nyelvi különbségek, hanem az eltérő szokások miatt is. Nővéremmel, shkodrai látogatásunk során, már az ital rendelésnél elakadtunk. A nagy utazást követően szívesen elfogyasztottunk volna egy kávét tejjel. Egyszerűnek tűnik, igaz? A pincérről való 30 percnyi konzultáció után végül kaptunk egy dupla, zaccos kávét – vizes pohárban – valamint némi tejet. Ugyanis arrafelé csak török kávét isznak, természetesen tej nélkül és senkinek nem jut eszébe dupla adagnyit rendelni belőle.

Az albán társadalomra jellemző a hagyományos családmodell, vagyis a legidősebb férfi dönt minden fontos kérdésről, ő tartja el a családot, a feleség pedig a ház körül tevékenykedik és neveli a gyerekeket.

Az albán népzene rendkívül gazdag hangzásvilágú. Az északi népek, az ún. gegek dalai leginkább egy szőlőléből állnak,

kedvelt műfaj a ballada. A déliek, a toszkok dalaira jellemző a polifónia. A férfiak több kitarított hangot énekelnek, a legnagyobb tiszteletben álló férfi pedig egy történetet mesél el közben. A legjellemzőbb hangszer: egy- és kéthúrú lant, a klarinét és a két-sípú dudu.

Az albán konyhát erősen befolyásolták a török hatások. A mai napig kevesen fogyasztanak disznóhúst. Helyette nagyon népszerű a fasziénen sült bárány, borjú, a szárnyas ételek, a fasírhoz hasonló qofte. Köretként általában salátát, sajtot és ún. salce kosít (fokhagymás, fűszeres, olívaolajos tejföl) fogyasztanak. A tenger közelsége miatt szinte minden étteremben kínálnak változatosan elkészített friss halakat és a tenger gyümölcseit. Ezen kívül rengeteg zöldséges- és egytálétel közül is válogathat a turista. Az édességek közül a legjellemzőbbek a cukorszirupba áztatott tészták, valamint a baklava. Az étkezés után a legtöbb helyen hoznak mézzel leöntött gyümölcsöket. Albániában a helyi narancs és citrom mellett beszerezhetőek olyan különlegességek, mint a friss és szárított füge vagy a datolya.

Nemzeti italuk a raki, ami gyümölcspálinka. Legjellemzőbb a szőlőből készült raki, de a hegyekben megköstölhető olyan különlegesség, mint a somból készült pálinka.

Amennyiben abban a megtiszteltetésben van részünk, hogy egy albán család vendégül lát minket, jó ha tudjuk, hogy üdítővel és édességgel fognak minket fogadni, hogy édes legyen az otlétünk. Ezt pedig addig nem illik elfogyasztani, ameddig a háziak nem köszöntöttek minket méltóképp.

Albániában a közbiztonság – a közhiedelemmel ellentétben – nagyon jó. A zsebtolvajlás, autófeltörés egyáltalán nem jellemző. Nemcsak a rendőrök segítőkészek, bármikor bizalommal fordulhatunk bármelyik albánhoz is probléma esetén. Ha nem tud segíteni, semmi gond, oda fog hívni még 5-10 honfitársat, és közösen kieszelik majd a megoldást.

Utazás alkalmával nem szükséges védőoltást felvenni, és nem kell aggódnunk a szállodák tisztasága miatt sem.

Amennyiben Albániát választjuk következő nyaralásunk helyszínéül, fel kell készülnünk arra, hogy ebben az országban rengeteg különleges dolgot fogunk látni, amit eddig nehezen tudtunk elképzelni. Még négy év után is tartogat számomra meglepetéseket az ország és az albánoknak az élethez, a mindennapokhoz való hozzáállása. Úgy vélem, hogy Albánia felkészült a turisták fogadására. Elérkezettnek látom az időt, hogy a magyarok is megkezdjék e történelmi emlékekben, melegszívű emberekben, természeti kincsekben gazdag országnak, Európa Utolsó Titkának a felfedezését.

Rákos Réka Emese

AZ EURÓPAI EMLÉKEK ADATBANKJA

- Projekttervezetlet Siracusában -

A Németh László Városi Könyvtár a magyar részről pályázó Tudás Alapítvány együttműködő partnereként szerepel a 8 ország (Magyarország, Spanyolország, Portugália, Olaszország, Románia, Törökország, Ausztria és Franciaország) együttműködésén alapuló (European Bank of Memories című) nyertes pályázat lebonyolításában.

A pályázat a Grundtvig program keretében került benyújtásra, mely program a felnőttoktatást célozza meg az egész életen át tartó tanulás jegyében.

2012. december 10 – 15. között részt vehettem a nyitó értekezleten Sziciliában.

A találkozón pontosításra kerültek a pályázatban leírtak:

A célkitűzés szerint létrejön egy közös honlap, ahol minden partner saját kulturális örökségét mutatja be.

Az elképzelés szerint az emlékek bankja öt részből áll, ahogyan létezésünk is öt érzékszervünk működésén alapul: a látásén, a hallásén, a tapintásén, az ízelelésén és a szaglásén. Mindegyik partner részt vesz ennek az öt résznek, „doboznak” saját adataival, emlékeivel való feltöltésében.

Hogyan is oldható meg a közzététel szemléletesen? Régi fényképek gyűjtésével, illetve a jelen megörökítésével, valamint hang- és videófelvételek készítésével.

Ennek érdekében 10 fős, fiatalokból álló csoport alakul, amely felkeresi a hagyományt őrző idős embereket, megörökítik a tradicionális tevékenységeket, technikákat, azok megnyilvánulási formáit.

Ezek: a vizuális emlékek (emberek, tájképek, épületek), a hallási emlékek (zene, énekhang), a tapintási emlékek (művészet és kézművesség), az ízelelési emlékek (ízék és hagyományos receptek) és a szaglási emlékek (aromák, növények és fűszerek).

A projekt lehetőséget nyújt minden részt vevő nemzet számára megmutatni saját kulturális kincseit, tisztelni egymás hagyományait és mindezt megosztani másokkal.

Szerepet játszik ebben a koncepcióban a kulturális örökség megőrzésére való törekvés, a tradíciók fenntartása, ezért fontos a fiatal generációt képviselő adatgyűjtő csoport, amely mintegy átveszi és továbbviszi az idős generációtól kapott tudást, tapasztalatot, emléket.

Számunkra, vásárhelyiek számára megtisztelő, hogy más nemzetekkel együtt a helyi értékeinket – építészetet, hímzést, fazekasságot, népdalokat, tradicionális ételeket, tájat, életmódot, szokásokat - bemutathatjuk. Hozzájárulhatunk saját identitásunk megőrzéséhez, a generációk együttműködéséhez, örökségünk megismeréséhez, megismertetéséhez és fenntartásához.

A projekttalálkozó olasz partnerünkénél zajlott, Siracusában, az ősi városban, ahol az ott élők szintén büszkéek lehetnek évezredek hagyományaira.

A ma 125.000 lélekszámú várost a korinthuszi görögök alapították a Kr. e. 730-as években, később római fennhatóság alá került, míg a Bizánci Birodalom császári székhelye nem lett. Ezután muszlimok hajtották uralmuk alá. (Kr. e.878.) A korai középkorban (12-13.sz.) a német-római császárok városa volt. A 17. sz.-ban földrengés döntötte romba a várost, melyet a szicíliai barokk stílusában építettek újjá. Az 1865. évi egyesítéskor Szicília Olaszország része lett Siracusa székhellyel. (Ma autonóm tartomány, Palermo fővárossal.) A második világháború után Siracusa északi negyedei gyors fejlődésnek indultak.

A megbeszélések helyszíne az *Assoviazione Logos Famiglia e Minori* nevű szervezet épülete, a szállásunk, a közös étkezések színhelyei mind Ortygia szigetén, a város világörökség részét képező történelmi központjában voltak.

Reggelként Apollón templománál gyülekeztünk, mely templom romjaiban is monumentális. Együtt sétáltunk el a projekt megbeszélés helyszínére, a Duomo (Katedrális) előtti reneszánsz paloták övezte téren áthaladva, majd folytattuk utunkat az óváros keskeny utcáin, festői síkatoraiban.

Az utcák a tengerhez vezettek el bennünket, mely a tavasziasan kék égbolt színét, míg az archeológiai park római amfiteátruma, görög színháza és kőfejtőjének szikláit, barlangjai a burjánzó növényzet, pálmafák, és leanderek üde zöldjét tükrözték vissza.

Az illatok és ízek emlékének „dobozába” a tenger sós levegőjét, a narancsfák illatát, a friss olívaolaj, az arancine siciliane, a húsból, sajtból, rizsből álló golyócskák, a napsütötte zöldegek – a padlizsán, cukkini, paradicsom – ízét zártuk.

De megőriztük az Etna sötétszürke lávakövéből és a korallszínű virágállatok vázából készített ékszerek, kézműves remek emléket is.

És még magunkkal hoztuk a szicíliai nyelv dallamát, mely önálló újlatin nyelv, a szicíliai identitás fontos megtartója.

Végül álljon itt ez az élmény, amely ott-tartózkodásunk egyik legemlékezetesebb pillanata volt:

Santa Luciának, a város védőszentjének napján, december 13-án az ünnepi körmenet a Duomo és Santa Lucia bazilikája előtt indult. A Katedrális kápolnájából vitték útjára ezüstösen fénylő szobrát, elhaladva a Caravaggio által festett *Santa Lucia temetése* című oltárképet őrző bazilika előtt. Az ünnepi öltözetben feketéllő tömeg méltóságteljesen haladt a hófehér márvánnyal kövezett téren. Ezen a napon mi is részei lehettünk egy rövid időre az itt élő emberek hagyománytisztelő közösségének.

Kép és szöveg: Soós Csilla

HAMZA DEZSŐ ÁKOS

HAMZA DEZSŐ ÁKOS HAZATÉRÉSE

Hamza D. Ákos filmrendező, gyártásvezető, forgatókönyvíró, költő, politikus, festő és szobrász művészettörténeti kánonba emelésére az elmúlt másfél évtizedben természetesen már történetek kísérletek, ám a remélt átütő siker máig elmaradt. A polihisztor által hátrahagyott gazdag életművet elsőként és kizárólag a jászberényi Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria munkaközössége kezdte feldolgozni, aminek eredményeképpen elkészült egy monográfia és egy filmográfia, megjelent egy verseskötet, ám a kiadói tevékenység mellett néhány kamarakiállítás, tudományos előadás, rendezvény is szolgálta a hagyatékápolás nemes ügyét. Az 1987-ben Jászberény városának adományozott kollekciónak egy szelete 2013-ban annak okán került ideiglenesen Hódmezővásárhelyre, hogy a múzeumalapító donátor ebben a Csongrád megyei városban született 1903-ban. Márpedig az otthon, a gyermekkor, a világra eszmélés helyszíne legtöbbünk életében kivételes jelentőségű.

Innen, feltételezhetően a vasúti főállomás épületéből került Hamza D. Ákos szüleivel együtt Nagyszébenbe, majd 9 évesen Aradra, ahol kamaszként Jávor (szül. Jermann) Pál és Cifra Géza (Németországban kiteljesedett író, filmrendező) társaságában ismerkedett a nagyvárosi milióval, a filmszínházakat övező pezsgéssel. Gimnáziumba már Szolnokon járt, majd a kecskeméti piaristáknál, mert a háború kitörése a családi kötelekeket is átrendezte. Sok más frissen érettségizett ifjúhoz hasonlóan egy ideig Dezső is a kivándorlást fontolgatta, de mivel ilyen téren nem járt sikerrel, Budapestre költözött, ahol kitanulta a fényképészetet és a címfestést, amely bizonyára fontos szerepet játszhatott művésszé válásában. Döntő jelentőségű azonban a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola légköre volt számára, hisz pedagógus-hallgatóként kapcsolatba került a Csók István köré szerveződött értelmiségiekkel. Ekkor ismerkedhetett meg Trauner (szül. Trau) Sándorral (a későbbi Oscar-díjas díszlettervezővel), aki szintén Csóknak köszönhetően jutott ki Párizsba, ahol Lazare Meerson révén Luis Buñuel, Marcel Carné és René Claire neves francia rendezők stábjában kamatoztathatta tehetségét, mi tagadás, egészen ügyesen. Claire mellett leste el a filmkészítés fortélyait Hamza is. Nagy kár és hátrány, hogy életének eme szakaszáról egyelőre nagyon kevés adat áll a rendelkezésünkre. Tudjuk viszont, hogy a francia fővárosban eltöltött tíz év alatt tagja volt a Le Dôme montparnasse-i étteremben összegyűlt asztaltársaságnak, így első kézből értesült a művészeti-irodalmi élet eseményeiről. Karrierje is ekkor indult: az olasz- és németországi múzeumokban tett látogatásai mellett a filmgyárban dolgozott, főként dekoratőrként. Az ily módon szerzett tudásának vette hasznát Magyarországon 1938 után, amikor arra kérték, vállaljon munkát a hazai filmiparban. Kezdetben bérfejtőként segítette a gyártást,

A hazatérés mindenki számára kivételes jelentőségű, főként, ha erre százöt év után kerül sor. Több mint egy évszázad kellett ugyanis ahhoz, hogy Hódmezővásárhely szülötte, Hamza D. Ákos visszatérjen a dél-alföldi városba, ahonnan 1903-ban elindult világméretű útjára. A festő, szobrász, filmrendező és költő gazdag életművébe a Tornyai János Múzeumban kaphatnak betekintést az érdeklődők. A közel két hónapon át megtekinthető kiállítás anyagának zöme a jászberényi Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria tulajdona.

A teljesen elfeledett, sőt, közismertté válójában sosem vált művészeti életút rehabilitálása rendkívül összetett feladat. Mindenekelőtt ugyanis meg kell találni a legmegfelelőbb módszert arra, hogy a publikum és a szakma figyelme ráirányuljon a képek, plasztikák, ideák megte-remtőjének munkásságára. A minőségi művek bemutatása mellett ilyenkor elengedhetetlen az alkotó pályafutásának objektív feltárása és értelmezése, beágyazása a szintén elfogulatlanul rekonstruált, tehát hiteles korabeli történelmi-társadalmi kontextusba.

HAJ: 1921-05-28.1
5100 Jászberény, Gyöngyösi út 7.
Tel.: (07) 411-619
Deviza szá.: B 062107
OTP: 11745035-20206541
Adószám: 19221702-1-16

„Azonosítási szám”
8141.0372.1

vármegye.
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY város.

Születési anyakönyvi kivonat.

Folyé- szám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neme, vallása	A szülők			A születés helye, ha a születés nem az anyai lakóhely területén	Aláírás előtti esetleges megjegyzések. Aláírások.
				családi és utóneve, (illetve foglalkozása, készsége)	vallása	élet- kor		
1131 A.	1903 sept. 7.	1903 sept. 1.	Dezső Ákos fiú r. katol.	Hamza Dezső vasúti hivatalnok.	r. katol.	23		
				Sherei Róra Hódmezővásárhely. vasúti parancsnok. bejegyzés születés helye: Felső-Kadány. bejegyzés születés helye: Bony (Csongrád megye)	r. katol.	20		

Utólagos bejegyzések. — Kiigazítások.

Bizonyítom, hogy ez a kivonat a *Hódmezővásárhelyi*
anyakönyvi kerület születési anyakönyvével megegyez.
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY.
Kelt 1938. máj. 19. napján
Napló 2.337. szám.
Díj: Kettő Pengő.

11. r. sz.

M. kir. állami nyomda: Budapest, 1938. — 4781.

HAMZA D. ÁKOS ÉS FELESÉGE, LEHEL MÁRIA

majd producerként, végül önálló vállalkozóként a Hamza Film Kft. keretében. Első nagyjátékfilmjét, a Herczeg Ferenc elbeszélése alapján készült *Gyurkovics fiúkat* 1940-ben mutatták be. S bár több stílusnak (sci-fi: *Szíriusz* [1942], film noir: *Külvárosi őrszoba* [1942], *Bűnös vagyok* [1942], western: *Ördöglovag* [1943]) is meghonosítója, szerzői filmet nem jegyzett, több esetben pedig kénytelen volt alávetni magát a piac diktálta követelményeknek, igénytelen elvárásoknak (*Egy szoknya, egy nadrág* [1943], *Ragaszkodom a szerelemhez* [1943], *Ez történt Budapesten* [1944]). Még mielőtt elhagyta az országot, szakszervezetet vezetett, Bajcsy-Zsilinszky Endre független kisgazdapárti gondolkodó egykori híveként pedig a politika színterén is megnyilatkozott, mígnem 1947-ben Ortutay Gyula (a Magyar Központi Híradó Rt. [Rádió, MTI, Filmhíradó] akkori elnöke) visszaküldte Párizsba, azzal az ürüggyel, hogy reá vár a televíziós híradók intézményesítése Magyarországon, ehhez pedig külföldi tapasztalatokat szükséges szereznie. Természetesen nem tért vissza, mert nem is kellett visszatérnie. Azon volt, hogy Jean-Paul Sartre egzisztencialista filozófussal, színdarab- és regényíróval megfilmesítse a *Pizkos kezek* (Les mains sales [1948]) című drámát, amely terv viszont nem valósult meg. Nem is baj, hisz a produkció valószínűleg nem vetne túl jó fényt Hamzára, aki amúgy – bevallása szerint – elkötelezett híve volt a humanizmusnak. Elveszett a *Nous marchons* című francia-izraeli koprodukció is, amelyet szintén ő rendezett.

Olaszországi éveit is fémjelezte néhány mozimű, így a Strano appuntamento (*Különös találkozás* [1950]) és az Il belle Tevere d'Oro (*A szép arany Tiberisz*

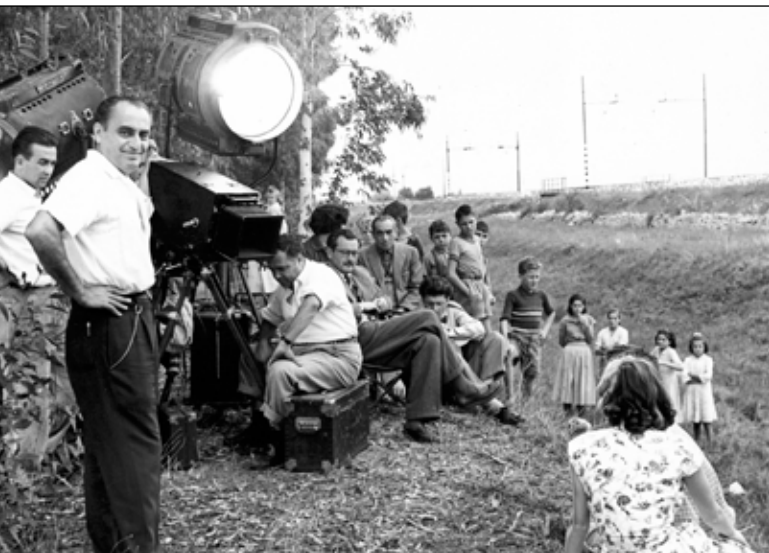
[1951]) a ma már kevésbé elérhető, nézhető s tanulmányozható ismeretterjesztő alkotások kiegészítéseképpen. Filmes karrierjét a brazilai *Quem matou Anabela?* (*Ki ölte meg Anabellát?* [1955]) zárja, amely a maga korában eléggé bőséges és kedvező hangvételű sajtóvisszhangnak örvendett. Hogy mindemellett festett is? Minden jel arra mutat, hogy igen, jóllehet csak feltételezhetjük, hogy a gyakran fájlalt párizsi bombázásban meg nem semmisült képei máig magánszemélyeknél lappanganak.

Az ötvenes években, tehát az emigráció első esztendőiben képzőművészként viszonylag keveset alkotott. Néhány máig fennmaradt figurális olajképén (*Római konfliktus I., II.* [é. n.], *Római udvar* [1949], *Dinnyedarusok* [1951]) kívül viszont ekkor készült tollrajzok-sorozatának több kimagasló darabja, amelyek olyan tekintetben is érdekesek, hogy előrevetítik a hetvenes években kikristályosodott absztrakt elképzeléseit, és bizonyítják tudományos érdeklődését (*Induló élet* [1970], *Gravitáció* [1970], *Genesis-sorozat* [1972], *Konvergencia* [1976]). Ezen túlmenően kapcsolódási pontként kezelte az építészetet (*Betonhajnal I.* [1984], *Betonhajnal II.* [1985], *Cementkorszak* [1984], a zenét (*Hódolat Bartók Bélának* [é. n.], *Toccata és fuga* [1972], *II. Jász rapszódia* [1981], *Jász rapszódia* [1983], *Hanghatár* [1969]), az elektronikát (*Elektronika* [1973]), és tudatosan vállalt feladatának tekintette a mozgás, a fejlődés, valamint az érzelmi kötődések legkülönfélébb megjelenésének rajzi, festői, szobrászi ábrázolását: ezeket a jelenségeket idézte fel színezett vonalrendszereiben, bonyolult vagy éppenséggel leltisztult kompozícióiban (*Sacre du printemps* [1954], *Az első kő* [1957], *Ménes* [1961], *Táltos* [1983], *Tér és forma I., II., III.* [1980], *Galaxia* [1985]).

A létrehozott életmű nivóján túl az egyes művészek későbbi megítélését természetesen az is meghatározza, hogy mikor, hol és milyen kiállításokon kaptak lehetőséget a nyilvános bemutatkozásra. Ha ezen szereplések felől közelítjük meg Hamza D. Ákos személyiségét, azt tapasztaljuk, hogy nem tartozott azok közé, akik egyik tárlatról a másikra szállították munkáikat. Néhány európai nagyváros (Róma, Bécs, Párizs, München, Turin, Budapest) kisebb galériájában megfordult ugyan a brazilaiak mellett, ám jellemzően nem a magamutogatás töltötte ki nyugdíjas éveit. Előnyére válják: nem volt az a típus, aki azzal a céllal alkotott, hogy beszéljenek róla, folyóiratok, újságok címlapján, híradókban szerepeljen. Első ízben párizsi tanulóévei alatt, 1929-ben állított ki, majd hosszú szünet után Olaszországban, az ötvenes években. Aztán ismét el kellett telnie húsz esztendőnek, hogy Braziliában festői tehetségét is közismertté tegye. Nem egy ízben méltatták képeit a helyi lapok, és nemegyszer jegyezték meg róla, mennyire rányomja bélyegét stílusára, mondanivalójára európaisága, mi több, közép-európaisága.

A GYURKOVICS FIÚK STÁBJA (HAMZA A HARMADIK SORBAN BALRÓL AZ ÖTÖDIK.)

OLASZORSZÁGI FORGATÁSON
(HAMZA A KÖZÉPEN ÜLŐ SZEMÜVEGES FÉRFI.)

A brazil kritikusok tehát kimondták azt, amit a hazaiak máig nem vettek figyelembe. Hamza D. Ákos ugyanis úgy tért vissza Magyarországra fél évszázadnyi külföldi lét után, hogy nem feledte el gyökereit, anyanyelvét, nem árulta el azt a kultúrát, amelynek birtokában elindult a nagyvilágba. Ennek ellenére számos mellőzöttsége máig nem szűnt meg, művei megítélését illetően nem alakult ki egységes vélemény. A most megrendezett tárlaton megtekinthető alkotásai alapján két izgalmas korszakot emelhetünk ki életművéből: a filmrendező és a festőé. Mi több, utóbbi tovább osztható. Egyfelől az ötvenes évekbeli lírai grafikáinak időszakára, másfelől a hetvenes, nyolcvanas években készült szobrainak, olajképeinek periódusára. A raktáron maradt gyűjteményrész színvonala ellenben eléggé ambivalens, hisz számos alkotóeleme megmaradt a kísérletezés szintjén: az archaikus, primitív népi művészet által inspirált konstrukcióit ebben a szegmensben realiztikus portrék, groteszk hangulatú ábrázolások és az olasz avantgárd vonalát követő nonfiguratív álmoképek, szösszenetek egészítik ki.

Elszigeteltsége ellenére pár valódi siker azért Hamza D. Ákosnak is megadatott. Mind Braziliában, mind pedig Magyarországon kapott egy-egy kitüntetést, Jászberényben díszpolgárrá is avatták, hagyatékából múzeumot szerveztek, verseit önálló kötetben jelentették meg, filmjeit rendszeresen műsorukra tűzik a közszolgálati televíziók. Az sem elhanyagolandó, hogy jóval korábban, 1942-ben a Szíriusszal majdhogynem elhozta a Velencei Nemzetközi Filmfesztivál nagydíját. És ha a birodalmi törekvések nem szólnak bele a zsűrizésbe, el is hozza.

Az 1987-es jászberényi és szolnoki retrospektív kiállítása után Hamza D. Ákos Berénybe vonult vissza feleségével, Hamza Lehel Máriával, itt is hunyt el 90 éves korában. Ezt követően vált öröksége kutathatóvá, s ekkor indult el az otthonában őrzött anyag (közel kétszáz festmény és négyszáz divatrajz, temérdek magánlevél, feljegyzés, személyes tárgy, újságcikk és fotó) átvizsgálása, leltárba vétele, feldolgozása. Különböző okok miatt azonban a nagyközönség máig nem kapott betekintést a teljes hagyatékba, aminek az az egyetlen pozitív hozadéka, hogy a munkafolyamat nem zárult le, mondhatnók: a Hamza-ügy nem merült feledésbe, inkább megőrizte aktualitását, így számos érdekfeszítő lehetőséget hordoz még magában.

Gurzó K. Enikő

(Fotók: Hamza Gyűjtemény, Jász Galéria)

40 éve, 1972. október 27-én hunyt el Bibó Lajos hódmezővásárhelyi születésű író, drámaíró, szülővárosának díszpolgára. Szakadó esőben, őszi időben gyűltünk össze mintegy maréknyian a Dilinka temetőben, hogy fejet hajtsunk az egyik legnagyobb vásárhelyi író emléke előtt. Az előtt az ember előtt, akinek az 1930-as években Budapesten a drámáit a Nemzeti Színházban kiváló szereposztásban, telt ház előtt játszották, írói pályája mégis hirtelen töréssel kettészakadt: nem volt hajlandó megrendelésre politikai indíttatású műveket írni. Elhallgattatását ugyanannak köszönheti, aminek egyediségét is: szilárd jellemének, jó értelemben vett kompromisszumképtelenségének tudható be, hogy írásaiban érezhető az egyéni hangvétel, a személyes megszólalásmód igénye. Megtalálta azt a formát, amelyet valóban saját örökségének, utódjának tekinthetünk: azt a végletekig kiélezett szimmetriát, nyelvi bravúrt, mely néhány elbeszélésében (Subások, A magyarok elmaradnak) precizitása ellenére is könnyeddé teszi az elbeszélői stílust, és amely a humánomot általános emberi értéké emeli. És neki köszönhetjük a prózai ballada műfajának megteremtését is:

Messzire innen, éppen csak hogy ide látszott, jobbról is, meg balról is valami mozgott a fűben. Két pont. Vagy a fű lehetett arra magas, vagy a fény játszott, de a két mozgó alak nagyon lassan közeledett. Félóra is beletelt, amíg kikevergőztek valahogy a süppedékből. Egyszerre pillantották meg az országutat, s egyszerre állottak meg.

- Hej! – sóhajtott az egyik, Tandari János gyalogos. – Hej, édös jó Istenöm.

- Hej! – sóhajtott a másik is, Gyevi Balázs huszár. – Hej, édös jó Istenöm.

Mert úgy dülöngéltek mind a ketten, kigombolt inggel, s a mellükből csendesen szívárgott a vér.

(A magyarok elmaradnak)

Bibó Lajos munkássága alapvetően Tömörkény regionális témáit megtartva a népi írók mozgalmának és a naturalista epika több érdemének felhasználásában jeleskedik. Művészetét az éles szemmel megfigyelt tárgyi világ mellett az életszerűen megjelenített alföldi parasztember karakterének, beszédmódjának, viselkedésének és gesztusainak bemutatása jellemzi. Előszóval foglalkozik marginális, magára hagyott sorsokkal, de találkozhatunk műveiben a Tamási Áronra emlékeztető népi humorral, valamint igazán mély tragédiát bemutató elbeszélésekkel is.

Írásmódjában fellelhetjük a lelki mozzanatok árnyaltságát; a pszichológiai rezdüléseket a mélyből hozza elő, alakjai az alföldi parasztság elfojtásaival, rejtett érzelmeivel küszködnek egy olyan világban, ahol az emóciók kinyilvánítása nem kívánatos. Bibó emberszerete emellett a környezet, a táj csodálatával párosul, mikrokozmoszában ember és természet harmonikus szimbiózisban él, lírai hangvételének ez adja meg a létjogosultságot, ezért lesznek meleg színnel átítatva impresszionista tájábrázolásai. A pusztá leírása így jelenik meg a *Pogányok*-ban:

A tájat vizsgálta, s a szíve észrevétlenül felengedett, amerre csak a szem ellátott, sás meg nád borított mindent, az ősi tenyészetben káka, indafű meg lepsény burjánzott, s e fölött az öröktől fogva valónak és végtelennek tetsző, hallgató élet fölött a vadon háborítatlan csendje zümmögött. Az égen szikrázva sütött a nap, a fény idelent mégis elterült, megült a szurdékon, mintha hallgatta volna, mit súgdos a víz, mit beszél a nádas, s hogyan csalogatja hívó szóval a párját a megbújt madár.

BIBÓ LAJOSRA EMLÉKEZVE

„Gyereken nem volt, de gondolataim voltak, és műveimben, szabad legyen remélnem, hagytam hátra utódokat.”

Bibó Lajos

A néprajzi pontosságú megközelítésmód, az élményszerűség elemi erővel hatja át eszköztárát, szerkesztési elveit, melyet kiegészít a realista, naturalista ábrázolásmód, amit erős hangulatisággal és líraisággal vegyít. Bibó ideális társadalmá is ennek megfelelően jó, becsületes, és rendszerint hívő, ám nem feltétlenül vallásos. Alakjai hisznek egy magasabb rendű dolog működésében, létezésében, és ennek eredménye egy bensőséges természetközelség lesz.

Érdeemes belegondolni, hogy a huszadik századi irodalom sokat merített különböző művészetekből és tudományokból is, aminek hatására az elbeszélésekbe bekerültek a képszerű, vágásokkal dolgozó filmművészet hatásai, tetten érhetőek a filozófia és a pszichológia eredményei is. Ezek a modern hatások, például a töredékes-elliptikus elbeszélésmód a filmszerű vágással több Bibó novella kelléktárához hozzátartozik, továbbá a pszichológiai igényű megközelítésmód is felismerhető karakteralkotásában.

Különösen igaz rá a lélektani folyamatok mély ismerete, amennyiben megvizsgáljuk azon elbeszéléseit, ahol a legszebben kirajzolódik szereplőinek jellemvonása, félelmei, a felettes én és az ösztönén közötti konfliktus, a tudat alól feltörő tartalmak vadsága, kontrollálhatatlansága. A naturalista próza zsánereinek megfelelően alakjai rendszerint olyan elfojtásokkal küzdenek, amelyek idővel valamilyen módon kérelhetetlenül a felszínre kerülnek: ekkor a karakterek vagy összetörnek, vagy pedig fékezhetetlen rombolási, ölési vágy lesz rajtuk úrrá:

- Hát most már nincs... - ismételte meg a szüle, és Kardosra nézett. Az hallotta a hangot, és látta, hogy az öregasszony a szoba közepén áll, mögötte ott van a kemence, emitt az ágy, a falon pedig jár az óra. A gyomrában megmozdult valami, és a rémület, amely fullasztó döbbenetével most szakadt rá először, a bekövetkezett halál kietlen bizonyossága, amely ellen nem tehetett most már semmit, egyszerre fagyott medrekben állította meg egész testében a vért. De most csak pillanatra, azután a megsebzett állat dühe horkantott hirtelen a szíve alatt. Érezte, karjaiban nagy, ölfő erő viharzik, testében legyőzhetetlen élet ágaskodik, amely szembefordul a halállal. Egyetlen tekintettel lebunkózott maga előtt mindent: úgy érezte, körülötte szabad levegő áramlik, egyik karjával a földet, a másikkal az eget ingatja.

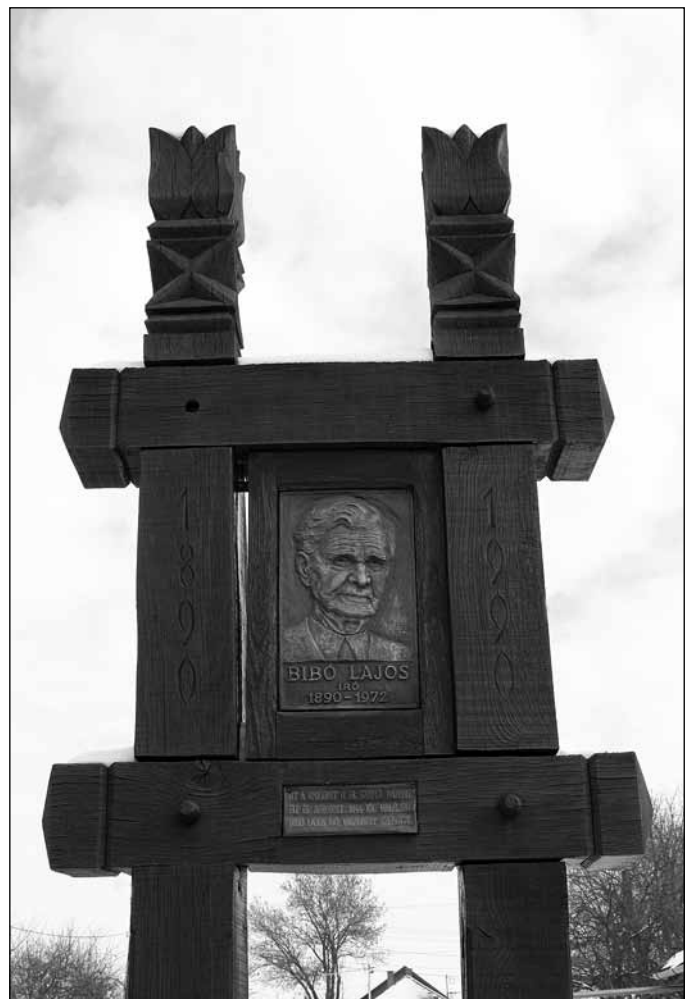
(Kardos magára marad)

De Bibó hősei számára mégis mindig van visszaút. Mert műveiben az emberek alapvetően jók, becsületesek és tiszták – éppen olyanok, amilyenek lenniük kell.

Bár bírálói a választott témák és a tartalom egyszerűsége, anekdotikussága, közmondásszerűsége miatt kárhoztatják, jól sikerült művei olvasása során a befogadó ráismerhet az író érényire, mely az olvasmányos lírai nyelvezet mellett leginkább a jellemábrázolás magas színvonalában keresendő. Drámai dialógusai és a parasztság érzelmvilágának, gondolatmenetének bemutatása olyan pszichológiai tablót tárnak elénk, mely egyértelműen visszaköszön a novellák, drámák és a regények

mindegyikében, és amelynek repertoárja a legmélyebb megaláztatásoktól és bánattól a dühöngő, állatias bosszúvágyon keresztül a legemberibb magatartásformáig, a megbocsátásig terjed. Mind ezt sosem direkt módon, hanem az érzelmi rezdülések tükrében tapasztalhatjuk, amelynek a gyakran kritizálható téma csak háttérül szolgál. A kimondatlanság, a tömör emberi megnyilvánulások, az elfojtott érzelmek és az erőszak mind-mind a naturalista epika meghatározó jegyei, melyeket Bibó nagyszerűen használ fel műveiben. Színes irodalmat hozott létre, amely manapság is sok tanulsággal szolgálhat. A hideg októberi eső nem mossa el emlékét.

Rókus Ákos

BIBÓ EMLÉKMŰ

A BRONZ PORTRÉ ERDŐS PÉTER ALKOTÁSA, AKINEK A TERVE ALAPJÁN NAGY ISTVÁN FARAGTA A KOMPOZÍCIÓT.

(FOTÓ: GAÁL GYÖRGYI)

Ford T-modell

1913-ban Galamb József vezetésével megkezdődik a sorozatgyártás

Model T Ford, the mass production motor car in 1913 and the trademark of Alfred Galamb

1881. február 3-án, Makó-Újváros született a református, kisparaszti, hagyatékmentéssel foglalkozó Galamb család második gyermekeként. Édesapja nevét kapta, édesanyja Putnoki Erzsébet volt. Később még öt testvére született, de két fiú, mindkettő Ferenc, kisgyermekként meghalt. Három évvel idősebb bátyja, Sándor (1878-1956) jogász lett, öccsei, János (1887-1926) és Ferenc (1891-1965) géplakatosnak tanultak. Húga, Rozália (1885-1913) fiatalon, 28 éves korában meghalt.

Az elemi iskola négy osztályát Makó-Újváros református iskolájában, a gimnázium első négy osztályát a makói községi polgári fiúiskolában végezte. 1895-ben a szegedi Állami Fa- és Fémipari Szakiskolában (ma Déri Miksa Szakközépiskola) folytatta tanulmányait. 1898-ban felvételt nyert a Budapesti Állami Felsőipariskolába (ma Óbudai Egyetem, Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar).

1901-ben végzett, rövid ideig a diósgyőri Vasgyárban dolgozott, de még abban az évben, 1901-ben bevonult katonai szolgálatra Polába, a haditengerészethez. Itt gépkezelői tanfolyamot végzett és megismerkedett Horthy Miklóssal, a későbbi kormányzóval, aki ekkor a flotta I. osztályú sorhajóhadnagya volt, és aki később átvette a KRANICH torpedónaszád parancsnokságát. Horthy felfigyelt a tehetséges szakemberre. 25 évvel később, József hazalátogatásakor is megismerte volt műszaki altisztjét, és István fiának amerikai tanulmányútját is Galamb József segítette megszervezni. Galamb József egy év után, szakaszvezetőként szerelt le a hadiflottától.

GALAMB JÓZSEF Makó híres szülötte

Ezután rövid ideig dolgozott Hódmezővásárhelyen, a későbbi METRIPOND Mérleggyár elődjénél, majd Békéscsabán és Aradon is, a Magyar Autómozgó Rt-nél (MARTA). Itt sikeresen pályázott egy ösztöndíjra, mellyel 1903-ban Németországba utazhatott. Drezda, Berlin, Hamburg és Bréma nagy gépgyárait tekintette meg. Amikor elfogyott a 300 koronás ösztöndíj, munkát vállalt, hogy folytathassa tanulmányútját.

Amint meghallotta, hogy 1904-ben autóvilágkiállítás lesz az amerikai Saint Luis-ban, elhatározta, hogy megnézi. 1903. október 3-án érkezett meg New Yorkba. Ismét munkát vállalt, és végül el is jutott az autókiállításra. Olyan nagy hatással volt rá, hogy úgy döntött, kint marad Amerikában.

1905 végén érkezett Detroitba, ahol három ajánlat (Cadillac, Silent Northern és Ford) közül a Ford gyárat választotta, s 1905. december 11-én lépett be mint műszaki rajzoló. Farkas Jenővel és Childe Harold Willsszel hamarosan elkezdett dolgozni a Ford T-modell tervein. Ez egy egyszerűen kezelhető, olcsón előállítható autó volt, melybe jelentős újításokat építettek be (mint például a bolygóműves sebességváltó vagy a levehető hengerfejtető motor). Az első T-modell típusú autó 1908-ban készült el, és olyan nagy sikert aratott, hogy 350 ezret rendeltek belőle. Szükségszerű volt a gyártás gyorsítása, 1913-ban, épp 100 éve tértek át a mozgó összeszerelő szalagon történő sorozatgyártásra, amely forradalmasította az autógyártást. Ennek az eseménynek állít emléket a Magyar Posta által 2013. február 5-én megjelentetett bélyegkisív. 1927-ig gyártották a T-modellt, közel 15 és fél millió darab készült belőle. A XX. század végén a közönség bevonásával az évszázad autójának választotta egy szakemberekből álló zsűri.

Galamb József tervezte a Fordon traktort is, az első sorozatgyártású mezőgazdasági járművet, amely az egész világon elterjedt. A Ford máig használt márkafeliratát is ő rajzolta meg.

1915-ben amerikai állampolgárságot kapott, 1917-ben feleségül vette Dorothy Beckhamet, két leányuk született, Clair (1918) és Gloria (1927).

1911-ben hazalátogatott Makóra, ekkor készült a híres kép a négy fiútestvéréről. Makón, a Deák Ferenc utca sarkán Ford lerakatot hozott létre öccsei vezetésével, melynek emléket emléktábla őrzi. A forgalom növekedésével Békéscsabán is nyílt egy lerakatuk 35 szerelvényre.

1921-ben 100.000 koronás ösztöndíjjal alapított Makón, hogy kamataiból olyan sze-

gény sorsú makói diákokat támogassanak, akik felsőipari iskolában kívánnak tanulni.

1932-ben látogatott utoljára Magyarországra, ekkor előadást tartott a Magyar Mérnök és Építész Egylet székházában, és filmet is vetített a Ford gyártmányokról.

Henry Ford nagyon megbecsülte konstruktőrének, évi fizetése 75.000 dollár volt, anynyi, mint az Egyesült Államok elnökének. Szívrohamából felépülve 1944-ben nyugdíjazását kérte. A II. világháború után már nem tudott hazalátogatni, a családjával sem tudta tartani a kapcsolatot. Testvérei itthon állandó zaklatásnak voltak kitéve, a lerakatokat államosították, a beérkező pótalkatrészeket elkobozták. Az amerikai autógyártás fellegvárában, Detroitban halt meg 1955. december 4-én, a Ford nyugdíjasaként, ötven évvel azután, hogy megkezdte nagyszerű pályafutását a Fordnál.

Galamb József emléket őrzi Makó városa és a tudományos közélet:

A Makói Ipari Szakmunkásképző Iskola 1990-ben felvette Galamb József nevét, 2007-től az iskola jogutódjának egy tagintézménye viseli tovább a nagy konstruktőr nevét. Makó városa 2000-ben posztumusz díszpolgári címet adományozott Galamb Józsefnek, egy évvel később szobrot állítottak tiszteletére a Széchenyi téren (Széri-Varga Géza alkotása). 2002-ben aszteroidát neveztek el róla, 2005-ben Borsi Sándor beltéri szobrát avatták fel a róla elnevezett középiskola aulájában. A Magyar Nemzeti Bank 2006-ban emlékérmét bocsátott ki tiszteletére, az Óbudai Egyetem Népszínház utcai épületében 2008-ban nyílt Galamb József emlékszoba. Az egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Karán előadótermet és szakkollégiumot neveztek el róla. 2008-ban az Óbudai Egyetem is emlékérmét bocsátott ki tiszteletére.

Csatlós Árpádné

Felhasznált irodalom:

Wikipedia: http://hu.wikipedia.org/wiki/Galamb_J%C3%B3zsef (A lap utolsó módosítása: 2013. január 6., 03:35)

Délmagyar: http://www.delmagyar.hu/vilagvevo/galamb_jozsef_a_ford_t-modell_tervezoje_130_eve_szulett/2201540/ (Feltöltése: 2011.02.03. 06.01)

Szentesinfo: <http://szentesinfo.hu/mozaik/2003/2/galamb.htm> (Feltöltés: 2003.02.20., Vidovics Ferenc)

Makó története. Makói monográfia. Szerk.: Tóth Ferenc. Makó, Makó Város Önkormányzata, 2004.

SZALAY FERENC

(1931 – 2013)

Egy festő életműve végérvényesen lezárult. Nehezen tudja az ember elfogadni azt a ténytet, hogy Szalay Ferenc festőművész nincs többé közöttünk. 2013. január 22-én, éppen a Magyar Kultúra Napján az alföldi festészet és a vásárhelyi művészet egyik meghatározó alakja, a vásárhelyi művésztelep iskolateremtő mestere életének nyolcvankettedik évében megtért őseihez. Egy ilyen jelentős művész esetében nem csak a vérszerinti ősökre gondolunk ilyenkor, hanem a hely szelleme által ide kötődő művész elődökre is – Tornyaiól Kohánig – valamint azokra a pályatársakra, akikkel együtt indult vagy közel egy időben alkotott. Szalay Ferenc elment közülünk, s éppen a Magyar Kultúra Napján. Ettől számunkra, vásárhelyiek számára ez a nap kicsit gyásznap is lesz ezután, hiszen jelentős alakját veszítette el a vásárhelyi festőiskola távozásával.

Mosonmagyaróváron született 1931. február 13-án. 1951-1956 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán sajátította el a szakmai ismereteket Papp Gyula, Pór Bertalan és Szőnyi István tanítványaként. A nyári főiskolai művésztelep résztvevőjeként már ekkor megismerte Hódmezővásárhelyt, és ebben az időszakban szeretett bele a tájba és az itt élő emberekbe. Örök életre szóló kapocs alakult ki Szalay Ferenc és a vásárhelyi határ emberei között. 1956-ban, a főiskola befejezése után szinte nyilvánvaló volt számára, hogy nem szülővárosába tér vissza, hanem Hódmezővásárhelyen telepszik le. 1962-ben – ekkor még csak harmincegy éves – elnyeri a Vásárhelyi Őszi Tárlaton a fődíjat, a Tornyai-plakettet. Első egyéni kiállítását ezt követően a Tornyai János Múzeumban rendezi 1963-ban, s ekkortól csoportos és egyéni kiállítások rendszeres szereplője. A vásárhelyi határhoz, a környező tájhoz és a benne élő emberekhez való kötődésének bizonyítéka az a döntése, amikor 1966-ban megvásárolja a Késmárki-féle szélmalom Mártélyon s az egykori molnárházban műtermet rendez be magának. Életének későbbi szakaszában gyakori képtémája lesz a malom, vagy a molnárház belsejének egyik-másik intim részlete.

1965-ben Munkácsy-díjjal ismerik el alkotói tevékenységét, 1967-ben Koszta József-plakettel díjazzák, 1969-ben római ösztöndíjas. 1988-ban ér-

demés művész. 1989-ben a város Pro Urbe díjjal tünteti ki, 2001-ben pedig Hódmezővásárhely díszpolgára lesz.

1964-től nyugdíjazásáig a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskola tanára, majd igazgatóhelyettese. Itt folytatott művészetpedagógiai tevékenységének eredményeként művésznemzedékek sorát nevelte ki és vezette a festészet varázslatos világába.

Személyében az alföldi ember és az alföldi parasztság életforma változásának olyan dokumentarista krónikását vesztette el Hódmezővásárhely, akinek festményei és pannói a társadalmi és egyéni kataklizmákat mitológiai magasságokba emelve nemesítik meg és transzformálják a festészet eszközeivel vizuális példabeszédekké. Pályakezdő éveiben, az 1956-57-ben készült festményei még mesterének, Szőnyi Istvánnak a hatásáról árulkodnak. Az 1956-os *Birsevő* előtéri nőalakját hátulról világítja meg a nap, így kontúrja fényben oldott színfoltokká változik, míg a háttér motívumait a lombok között átszűrődő napsütés játszi fényei változtatják szinte anyagtalanná felületekké. Ugyanebben az évben készül a *Reggeli lovaglás*, mely Degas és Renoir lovas kompozícióinak hatását mutatja, de szubtilis alföldi reflexiója a francia festészetből átvett előképeknek. A festői kihívás ugyanaz, mint a *Birsevőn*, csak itt a több alakos kompozícióban a nappal szembe lovagló férfiak alakja és háttéralkotásuk izgalmas anatómiai tömegei páratlan lehetőséget biztosítanak Szalay Ferencnek arra, hogy anatómiai ismereteit és anyagkezelési képességeit megmutassa. Ez a sajátos képtéma, amikor a festmény főalakja a néző és a kép belsejében lévő fényforrás között helyezkedik el, évekkal később is foglalkoztatja Szalay Ferencet, hiszen az 1989-es *Öregasszony lámpással* ennek a festői problémának egy sokkal bensőségesebb megfogalmazása.

A hatvanas évek első éveiben készült munkákon érdekes változást figyelhetünk meg. Az addig mellőzött kontúr vonal immár meghatározó szerepet játszik az erősen rajzos megoldásokkal megfestett férfiak és nők vagy a tárgyi motívumok ábrázolásában, s az emberi alakok esetében pedig oly erőteljes, már-már konstruktív jellegű az alakformálás, hogy nem tudjuk elhessegetni a gondolatot, s ne jussanak eszünkbe Barcsay Jenő ugyanezen években ké-

Fotó: HDK

szült műveinek nőalakjai. Ezek a munkák a firenzei kora-reneszánsz festészet erőteljes hatását is mutatják, például olyan dátumozatlan képek, mint a *Két asszony*, *Muzsikálók* vagy *Ölelkezők*, de ezeket a műveket egyértelműen datálja az ugyanilyen stílusú *Vonaton* vagy *Szék az ablaknál* 1963-ból.

A hatvanas évek második felében találja meg igazán saját festői stílusát a művész, s ekkor festi azokat a *Cantata profana* tematikát feldolgozó triptichonokat, melyek több változatban, a téma szürrealisztikus ábrázolásával örökre biztosítják helyét a magyar művészet-történetben. Ugyanezeken készülnek a tsz-közgyűléseket, illetve azok emberi tragédiáit megörökítő korszakos alkotásai is. Ezekkel a nagyobb léptékű művekkel párhuzamosan festi a mártélyi tanya hétköznapi motívumait – a tanya ablakát belülről, a kemencét a padkára vetett rongyszőnyeggel, vagy a nyitott ajtón keresztül látható parasztbútorokat. Ezeknek az egyszerű képi motívumoknak az egyre oldottabb ábrázolása adja az életmű gerincét, hogy időnként a magyar történelem, vagy annak sorskérdései jelenjenek meg vásznain, mint a *Katonavonat* (1978), *Tisztelet a Tsz nyugdíjasoknak* (1985), *Október 6* (1986) vagy a *Viszontlátásra hadnagy úr* (1996). A kilencvenes évektől az életmű lezárultáig egyre inkább a mártélyi tanya közvetlen környezetének festői motívumai foglalkoztatják. Olyanok, mint az évszakok váltakozásának hatása a tanya ablakán át látható világra, a növényzet színeinek és tónusainak végtelen gazdagsága vagy a búzamező fölött függő telihold reflexiói az éjszakai tájon. Bensőséges vallomások ezek, melyek elcsendesedésre kérik a képek szemlélőit, hogy ők maguk is megérezhessék azokat a belső rezgéseket, melyeket Szalay Ferenc érzett, mikor vászonra vitte az apró motívumokban rejlő kozmikus teljességet.

Nagy Imre

A TOJÁSKARCOLÁS

A Látóhatár kérésére Szlávíkné Buzás Irén alkotói életútjába nyerhetünk betekintést, ahol megismerkedhetünk a tojás faragásával, karcolásával, a népi iparművészeti technikák egyik legérdekesebb területével. Munkáit hazai és külföldi kiállításokon láthatják az érdeklődők. Legutóbb Rómában, a „100 Jászol” nemzetközi kiállításon. A magyar regék és mondák témái éppúgy megjelennek tojásain, mint a vásárhelyi hímzés motívumai.

az utamat. Ettől kezdve sodródás és állandó keresés jellemezte az életemet, de egyet nem adtam fel, a tanulást. A nyelvtanulástól a műszaki rajzig mindenre kíváncsi voltam, s amit elkezdtem csinálni, azt mindig be is fejeztem. A tanítói, valamint az angol és a rajz szakos diplomák segítségével egészen nyugdíjas koromig sok-sok gyermeket és felnőtt korú tanítványt oktattam nagy örömmre és megelégedésemre.

A legelső találkozás a tojásdíszítéssel egy budapesti kiállításon és vásáron történt több, mint öt éve. Ekkor pihenő időben egy barna színre merített pulykatojást én is „megkarcoltam”, az azóta meszteremnek tekintett Daru Péterné, Eszterke népművész bátorítására. Meglepetésemre megszületett a „Kismadaras”, és azóta is a kedvencem, s a legelső zsűrizett józsom. Beleszerettem a tojásdíszítésbe, és állandóan kísérletezve tanulok. A különféle madarak kisebb-nagyobb tojásainak csodálatos, egyszerű formája, héjuknak sima felülete végtelen sok megmunkálási lehetőséget kínál: a kézi festéstől, az írókázástól, a karcolástól kezdve a fűrészig és csiszolásig. A tojáskarcolás talán kevésbé elismert tojásdíszítő technika, pedig a régi korokból az ásatások során előkerült tojásdarabok tanúsítják, hogy ismert volt. Móra Ferenc régészeti tevékenysége során maga is tárt fel ilyen tojásokat az avar sírokból. Azt is tudjuk, hogy régen, de még ma is a férfiak bicskájukkal karcoltak és karcolnak tojásokat. Engem a faragás és a csontfaragás mindig is elbűvölt, s amikor karcolni kezdtem a tojásokat, úgy éreztem, hogy megtaláltam az „átmenetet”, hogy én is ráálmodhatom képeimet valamilyen marandó felületre, így jutottam el a strucctojsók furásához-faragásához, amihez bizony nagyteljesítményű fűrőgépre van szükség. A strucctojsó a mai magyar gazdaságban már évek óta népszerű fogyasztói termék, és ezért úgy gondolom, hogy be lehet vonni a modern iparművészeti alkotások „alapanyagai” körébe. Csodálatosan fényes, erős és energiát sugárzó szépséges héja ihletést ad arra, hogy finom grafikai eszközökkel, nagyon visszafogottan ráleheljünk valamilyen szívhez szóló üzenetet. Ahhoz, hogy a fűrővel és kemény munkával csipkézett és barázdált héj természetes szépsége tovább éljen, meg kell találni azt az egyen-

súlyt, hogy ne az ábra, a minta legyen az uralkodó, hanem csak alárendelt eszköz, hogy az üzenet „átmenjen”, és a strucctojsó eredeti szépségében ragyogjon. Legkedvesebb tojásaim közé tartoznak a „Csodafejű szarvas”, az „Attila, a hun király”, a „Kicsi Jézus megszületett” (Rómában volt kiállítva), a „Kalocsai rózsás”, a „Tulipános fantázia”, a „Mária és a kisdéd Jézus”, a „Menekülő Szent Család” és sok más kiállításon szerepelt munka.

A tyúk- és pulykatojásokra többnyire keresztanyám Kis Ernőné, Hideg Erzsébet tanárnő, népművelő és kutató által gyűjtött vásárhelyi hímzésmintákat és motívumokat szerettem a tojáshéjakra varázsolni az ő emlékére. A libatojásokat gyönyörűen lehet csipkézni és kézi festéssel kombinálva díszíteni.

Az alkotó játékos kedvét is leli a munkájában, s ezért nem áll távol tőlem a szokatlan, a hagyományoktól eltérő rajzi képi elemek alkalmazása. Ilyen megfontolásból születtek a lovas, madaras, cicás és nyuszis karcolt és maratott tojások. A legtöbb tojást mindig elajándékozom, és nem is tudok két egyformát csinálni. Egy ideig számoltam a mintákat, de 290 körül abbahagytam.

Számomra a kihívást az jelenti, hogy megragadjak minden lehetőséget, hogy egy-egy pályázatra és kiállításra valami egyéni ötlettel benevezhessek. 2008 óta évente bejutok az AMKA, A Magyar Kézművesekért Alapítvány karácsonyi, valamint a nyári országos kiállításaira Budapesten, a vásárhelyi Ötletklub 13 hazai és nemzetközi kiállításaira és vásáraitra, és még sok más helyre.

Az évek során leginkább a faragott strucctojsóim nyerték el a zsűri és a közönség tetszését, de néhány festmény is szerepelt már sikeresen, s ezek közül a vásárhelyi kapu-sorozatból a „Borz utca 66” c. képet emelném ki, amelyet a zsűri „vásárhelyi örökségnek” nevezett.

Azt szeretném, ha még nagyon sokat tudnék fejlődni technikai téren, s még inkább művészi hozzáértésben és tudásban, hogy lehessen szülővárosom csodálatos értékeinek hirdetője ország-világ előtt, s egyben hálás szívvel tisztelgnek őseim és mestereim emléke előtt.

Szlávíkné Buzás Irén

Hódmezővásárhelyen születtem egy a magyar földet szerető és dolgos kezével művelő parasztcsalád egyetlen gyermekéként. A tanyavilág végtelen csendjében és csodálatosan színes világában, de ugyanakkor embert megpróbáló keménységében nőttem fel. Tanúja voltam a szüleimnek a létért, kis gazdaságuk fenntartásáért és bővítéséért folytatott küzdelmes életének, s láttam, amikor a 60-as évek mezőgazdasági kollektivizálása során egyik napról a másikra csaknem mindenüket elveszítették. Az utána következő évek nyomorúsága rávetítődött kora ifjúságom minden vonulatára. A petróleumlámpa gyengélkedő fényénél éjfélkeig tanultam, és szívtam magamba az áhitott magasabb kultúra jövőképfomálót, biztató üzenetét. Bejáró középiskolás diákként még sokáig a fák, a virágok, a nagy termő rónaság és a Jó Isten szabad ege jelentették számomra az igazi „alkotóműhelyt” és ihletet, mivel mindig szerettem rajzolni, kézimunkával valamit létrehozni, és játékokat készíteni a természet adta alapanyagokból. A legelső tanítómesterem és a munkaszeretetet belém plántáló és azt folyton gerjesztő személyiség „Buzás-nagyim” volt. Édesanyám szelíd bölcsessége és a festői tehetsége egy életen át kísérte lépteimet. Szüleim Buzás József és Csanki Irén áldozatos és példamutató életének köszönhetően „kitanulhattam”, s az érettségim a szemükben egy kenyérkereső lehetőség lett. Bennem viszont égett a vágy, hogy alkotóművész, grafikus legyek, de ezt csak, mint egy elérhetetlen álmod képzelhettem el. Egy évig Füstös Zoltán festőművész rajzszakkörébe jártam, s úgy tűnt, hogy ő meglátott valami kis alkotói tehetséget bennem, s folyton bátorított és tanított. Nagyon sokat fejlődtem és bíztam benne. Mesterem halála után elvesztettem az önbizalmamat és nem igazán találtam

KARDOS ZOLTÁN

SZINDBÁD ÁLMA

Ha majd föltámadok,
gyöngyház fésű leszek
arany hajakban,
selyem fűzőkben
titkot álmodó,
zsoltároskönyvben kakukkfű,
ódon városok terén kongó
ezüst harangszó,
test nélküli imádság,
bort álmodó szőlő

Ha majd föltámadok,
újra álmodok

AMIKOR SZINDBÁD VISSZATÉR

arany ősz fog ülni
délután-házak kispadján,
muskátlit könyököl
ki a múlt ablakán,
sétapálca koccan majd
macskaköves éjszakán,
amikor Szindbád, talán
igaz ölelést talál

EZÜSTKOR TÖREDÉK

akkor még
nap-pikkely csillant
mohos kövek között
szomját oltó hús

kutakban lélek álmodott
mennybolt reszketett
titok cseppekben
akkor még

harsogás ömlött
az őszből is
kamasz világ
tükröződött

ezüst golyókon
ha koccant
az ég
akkor még

TANGÓ

ökölbe gyűrődött papír
csak csorgott, csorgott a betű
éjjel véres hold hegedült
a folyóba tangó merült

A MÚLT KÖVEI

a múlt kövei
véresre koptak
bugris kanászlegények
vályúikból itatnak

alázat szűköl
csizmaszárba dugva
moslékra éhesen
tántorog a konda

de az asztalt
marokra fogva
terítenek már
az utolsó torra

OKTÓBER HATODIKA, REGGEL

Gömöri Pityunak

összetört ladikkal jöttél,
örök törzszakalhoz ültél
a zenekar egyre tust játszott,
a vénasszonyok nyara akasztott
az idő csak körbe-körbejárt,
koccant, koccant az üres pohár
s most vakfoltos ablakra
zsíros döglegyek száradnak

minden fátat megette a féreg,
előre károg a varjú, a télnek

KARDOS ZOLTÁN

1963-ban Hódmezővásárhelyen született.

A József Attila Általános Iskola után a Bethlen Gábor Gimnáziumban végezte tanulmányait, majd egy év katonaszkodás után 1982 őszén került Szegedre a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolára.

1983. március tizenötödikét követően, politikai okokból, egy évre eltanácsolták a főiskoláról.

1987-ben magyar-népművelés szakon szerzett diplomát.

Közel tíz évig a Petőfi Művelődési Központban dolgozott mint program-szervező.

Ezt követően a Cseresnyés Kollégium nevelőtanára, majd igazgatóhelyettese.

2008 óta Budaörsön él.

A „verseléssel való kapcsolata” a gimnáziumban kezdődött. A kezdeti szárnypróbálgatásokat Fenyvesi Félix Lajos és tanárai, barátai segítették.

Szegeden ért be a „betűvetése”. A főiskolán, majd a helyi lapokban jelentek meg írásai.

1999-ben a *Fény és áhítat* című antológiában díjazottként mutatták be két alkotását.

Műveit az internetes irodalmi portálokon olvashatjuk.

„Folyamatosan írok azóta is, bár nem tartom magam „nagybetűs” költőnek.

Ha nem találják meg a szavak: hallgatok.

Ha megpendül, megszólal bennem egy sor, egy vers: leírom.”

IFJ. SZABÓ LAJOS
Úton lövészetre, Vásárhely, 1942
Tóth Júlia főlvétele

A Látóhatár 2012. szeptemberi számában megjelent Szabó Lajos egykori vásárhelyi csizmadiamester első világháborús naplója, följegyzéseinek gyűjteménye. 1918-ban sikerült hazajönnie orosz földről az életben maradás akaratának, a túlélés ösztönének, a helyzethez való kiváló alkalmazkodásnak és szakmai ismeretei kamatoztatásának eredményeként. Visszatérésében utolsó jólelkű gazdája is segítette. A túlélés egyik jelentős tényezője volt, hogy Szabó Lajos igyekezett – amennyire csak tudott – megtanulni oroszul.

Jelen számunkban ismét egy Szabó Lajos nevű, hajdanvolt orosz-szovjet hadifogoly följegyzései olvashatók; mert Szabó Lajosból kettő van: apa és fia. Vér a vérből, csont a csontból – hasonló sors. Főlvértezve a közös életnek, a munka szeretetének, a becsületességnek és tisztességnek a családban megtanult, szülői példával hitelesített elveivel. Familiáris örökség ez a javából; amolyan családtól kapott „Ariadne-fonal”, amely vezérelte és kivezette őt a második világháború mélyeséges bugyraiból, feneketlen poklából.

Ifjú Szabó Lajos az apja mellett tanulta ki a csizmadi- és cipésmesterséget; közben elvégezte a

EGY LEVENTESORS

polgári iskolát, majd különbözettel a Bethlen Gábor Református Gimnáziumot. Önszorgalomból németet tanult, kereskedelmi tanfolyamot végzett – hogy csak a fontosabb tanulmányait említsük. Édesapjától megtanult sakkozni, leventeként pedig kiváló sportoló, országos bajnok volt lövészetben.

A Kalap utcai csizmadiának csizmadiává lett fia mintha megérezte volna, hogy mindezekre szüksége lehet még a jövőben. Nyomon követhető, hogy az ifjú Szabó Lajos készült valamire, amit Életnek neveznek, amely várja majd feladatokkal, nehézségekkel, ismeretlen és kifürkészhetetlen helyzetekkel. Készült, mert mindenképpen talpon akart maradni, ura akart lenni minden eljövendő körülménynek...

A várva várt Élet azonban a Halál rokonaként köszöntött rá a második világháború idején, amikor leventeként hadbírósaági fenyegetés terhe mellett elvezényelték 1944 szeptemberében sok száz vásárhelyi sorstársával együtt. Embervesztésük tragikus listája – százhat áldozattal – mementóként olvasható a Szent István téri katolikus templom emléktábláján. Szabó Lajos neve nincs az áldozatok között.

Mondhatnánk, hogy őt a Sors kegyelte, hogy szerencséje volt. Ez talán igaz, annyi kiegészítéssel, hogy ennek a szerencsének ő is kovácsa volt. Tény, a fiatal csizmadiát szerencsecsillag kísérte az elvezényléstől a szovjet-orosz fogságba esésén keresztül az ukrainai fogolytáborig, mialatt túlélte légitámadásokat, aknatüzet, fogságba hurcolást és sztálinista katonai atrocitást.

A lágerben csakhamar csizmadiaműhelybe került dolgozni. Egyre jobban megtanulta az orosz nyelvet a magyar katonák számára összeállított latin betűs zsebkönyvből – amit még itthon a szovjet frontra vezényelték részére állítottak össze – és az ott szerzett német-orosz szótárból. Amikor éjszakánként alvás helyett a szótárait lapozta, bajtársai „bolond Szabónak” csúfolták. Am

amikor jobb falatokért fekete munkát kellett lebonyolítani, beszélni vagy egyezkedni kellett civil lakosokkal — már „ravaszdi Szabóként” lett becsülése.

Irodai munkája is volt a lágerben: a magyar és német zóna létszám nyilvántartásában kellett segédkeznie. Majd vasgyárban dolgozott, ahol hamarosan századának napi munkáját kellett felmérnie, hogy az előírt normát elvégezték-e. Könyvelt, statisztikát készített úgy, hogy legalábbis papíron az előírt normát mindenki teljesítette – a felmérés mindig 100% feletti teljesítményt mutatott –, s így minden századtársa megkapta a kiegészítő napi fejadagot, a procentet.

Munkájának és a lágervezetők gondosságának is része volt abban, hogy a szumi fogságból minden vásárhelyi levente hazakerült. Mindehhez beszélni, sőt jól kellett írni is oroszul. Noha csak egyike volt a gyűlölt és fasisztának bélyegzett ellenség foglyainak, emberszámba vették.

Jó emlékeket őrzött meg számos szovjet katonáról és tisztéről. Rajtuk is múlt, hogy a többiekénél egy évvel korábban, 1947-ben hazaengedték — együtt a beteg hadifoglyokkal, mint egyetlen egészségest. Csakúgy, mint édesapja, egy szerencsét szimbolizáló négylevelű lóherét hozott haza az orosz földi raboskodásból.

Itthon még abban az évben jogi tanulmányokba kezdett Szegeden, amit sikeresen be is fejezett 1952-ben. Am a Rákosi-rendszer jogrendjéből nem kért. Inkább elment képesítés nélküli tanítónak tanyai iskolába és levelező úton szerzett pedagógus diplomát. Ötven évig szolgálta a következő nemzedékek nevelését.

Most özvegy nyugdíjasként tölti idejét kedvelt bonszájai és – ha csak lehet – családjá, gyermekei, unokái és egyetlen dédunokája társaságában a Nagy András János utcai házában. Újabbán élete és fogsága visszaemlékezéseit írja — közöttünk élő történelem ő!

Farkas Ferenc

90 ÉV — KÍSÉRŐ EMLÉKEK

A „KERESZTÚT” UTÁNI ELSŐ FOTÓ
Szumi, 1945. november 18.
Egy bakancsszíjért kapott
zsávoly zubbonyban
Ismeretlen rabtárs camera obscurával
készített felvétele

[...] Az 1944. márciusi 19-i német megszállásra a sapkánkra tűzött fekete gyászszalaggal reagáltunk, melyet aztán Gyáni Imre megbízott gimnáziumi igazgató úr kijelentésére – miszerint „aki le akar érettségizni, az leveszi” – nagy nehezen és kelletlenül levettünk.

[...] Úgy szeptember közepén a levante parancsnokság falragasz-hirdetményei jelentek meg a városban: köteles volt bevonulni minden 1921 és 1925 között született levante a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium rendeletére.

[...] Fölkészültem hát az összes dolgaimat elrendezve, hogy mint minden engedelmes honpolgár, a kitűzött időre ott legyek a téren. Anyukám pénzt, egy „Mátyás király” bankót adott az útra, azaz 50 pengőt, ami akkor két pár strapacsizma árának felelt meg, s amit bevarrtam a kabátom sarkába.

Apukám összepakolt egy bőripari kést, varró árt, tűt, fonalat, valamint kevéske szurkot egy erős vászonzacskóba — aminek korcában madzag volt, hogy összeszűkíthető legyen a szája. „Sosé lehet tudni, mikor lössz rá szükség!” – mondta és megjegyezte: „Fijam, ne felejtse el, nekünk nem köll sosé félni, mer a kalapácsot sönki sē vöszi ki a kezünkbul. A dógozó embörre mindönhun mög mindönkinek szüksége van, még az oroszoknak is.”

JAJ A LEGYŐZÖTTEKNEK!

[...] Az 1945. április 3-ról 4-re forduló pirkadat a királyhídei (a Bruck-Neudorf-i) erdő szélén az egyik legidegfejsztőbb volt mindannyiunknak. Fejünk és az erdő fölött szakadatlanul, sorozatban süvítettek a világító gyilkos gránátok. Vijjogtak, süvöltöttek egész éjjel. Én még mindig figyelve, kint feküdtem az erdőszélen. Már nagyon álmos voltam, hajnalodott, elhallgattak a katyusák is. Úgy gondoltam, keresek valakit magam helyett örködni, hogy aludhassak végre egy keveset. Ám „löttek” a pihenésemnek...! Ahogy ballagtam befelé, egyszer csak mozgolódást hallok oldalról; szürke, lopakodó alakok közeledtek a ködös hajnalhasadásban: ruszki katonák voltak géppisztolyokkal fölszerelve! Ezekkel szemben vegyem én elő a Frommeremet? Mit érek vele? Amikor megláttak, azonnal körbefogtak: nem akartak lelőni, csak azt hajtogatták folyton: „ur! ur!” Előbb nem értettem, mit is akarnak, csak amikor a karjukat és a csuklójukat mutogatták, esett le a tantusz, hogy órát, karórát keresnek! Az ugyan nem volt rajtam, de azonnal eszembe nyilallt: a nadrágom órazsebében lapul az ezüst Cortebert svájci zsebóram, amit lövészversenyen nyertem. Ezért magabiztosan azt közöltem – igyekezve megtéveszteni őket –, hogy „nyemci zabrálta!”

[...] Egyre több „gitáros” szovjet kiskatona jött értünk és ránk szegették dobtáras géppisztolyukat — hát így, fegyver és ellenállás nélkül estünk orosz fogságba. Az örök azt ordították: „Davaj! Davaj! — kapni dokument, menni damoj, mama!” [Gyerünk! Gyerünk! Kapunk engedélyt és megyünk haza a mamához!] Ekkor még el is hittük! De hát nem is hazudtak, csakhogy a „damoj” az ő hazájuk volt, nekünk viszont ez a Szovjetuniót jelentette, ahol az ő családjuk lakott. S igen, dokumentumot is kapott az, aki megérte: 1947-ben vagy 1948-ban!

Mentünk megint, mint a birák, hogy legyen dokumentumunk. Lassanként és szinte észrevétlenül a strázsák is szaporodtak, kísérték bennünket Mosonmagyaróvárra. Tény, a sebesültjeinket kórházba vitték; de a halottainkról nem halottunk. Aki tudta – ha még megvolt neki –, hurcolta magával a hátizsákját, kenyérszákját és pokrócát.

MAGYAR CSIZMADIÁK SZUMIBAN

1946. február 17.

Asztalos Sándor és Szabó Lajos a tűzértishti iskola férfiniszabó és csizmadia műhelyében

Az óvári Levél úti kaszárnya udvarán sorba állítottak minket. Jött egy katonatiszt tolmáccsal és mindenki előtt megálltak, megkérdezték, kicsoda-micsoda. Az öregeket és a nagyon fiatalokat kiállították, mehettek haza. Én Bakó úr mellett álltam. Mikor odaértek hozzám, megkérdezték őt is, de ő hozzám fordult: „Mit mondtak??” — Helyette a tolmácsnak én feleltem, hogy az öreg hallássérült. A válasz ez volt: „Álljon ki!” — „Mit akar?” – kérdi tőlem Bakó úr. Hangosan a fülébe kiabáltam: „Álljon ki!! Mehet haza!” — Nem akart menni, úgy kellett kituszkolni. Könnyes szemmel állt ki. Megsajnáltam, s azt mondtam az orosz tisztnek: „Én még diák vagyok.” (Ami igaz is volt, mert ’44-ben érettségiztem, de hát attól éppen olyan levante voltam, mint a többiek.) — „Álljon ki maga is!” szölt a tiszt, s az öreg után mentem, hogy vigyázzak rá.

Ám a kiállított csoportban álldogálva éreztem, hogy hűvös szelő csap meg. Úgy gondoltam, hogy elhozom a másik sorban hagyott cuccaim közül a pokrócot, jó lesz az útra, ha fázunk. Oda is mentem, lebontottam hátizsákomról a pokrócot, s indultam volna vissza... Akkorra azonban már messze járt a katonatiszt és a tolmács, s egy „csaszovoj” [őr] a gépfegyverét rám fogva elem állt, és rám rivallt: „Nazád!” [Vissza!] Hiába mutogattam, hogy elengedtek, nem értett meg és nem értett semmit. — Mint már annyiszor, és most is visszagondolva a jelenetre – ha hagyta volna az őr, hogy elmenjek –, nem tudom, hogyan számoltam volna el a lelkiismeretemmel később, amiért elhagytam a bajtársaimat.

[...] Egy ideig a mosonmagyaróvári kaszárnyában maradtunk, oda a látogatóink a kerítésig jöhettek. Óvári szállásadóink engem is meglátogattak — közben megszületett az unokájuk. Hoztak ennivalót, s mondták, ha még itt leszünk, más-kor is eljönnek. Találtam az udvaron egy német páncélsisakot, kivettem a szattyán bélést és készítettem belőle

SZABÓ LAJOS KIMENŐ
„BUGYOGÓS” RUHÁBAN
1946. március 26.

kiscipőt a babának. Amikor újra jöttek hozzám látogatóba, odaadtam a drótkerítésen át az órámmal együtt, s kértem, őrizték meg nekem. Meg is tették. (Anyukám hozta haza tőlük, mire én időközben közel három év múlva kiszabadultam szovjet földről.)

MINDEN KORSZAK HOZ VALAMI ÚJAT

[...] Szumiban, ebben a Harkovtól kb. 200 km-re észak-nyugatra fekvő közel 70 ezer lakosú ukrán városban egy félig fölépített láger-tábor várt ránk, amely korábban egy nagy gyár telepe lehetett. Egy olyan nagy barakkhodályban kaptunk szállást, amelyben elfért legalább ezer ember. Központi címe volt: CCCP, Moszkva, Nemzetközi Vöröskereszt, Лагерь postafiók: 134/4. (Később 7134/4-re változott.)

[...] A barakkban háromszintes priccsek voltak, matrac keveseknek jutott. Alattunk a köpenyünk, felettünk ugyanaz a köpeny. Pár-nánk a bakancsainkra terített üres kenyérszák volt. Az udvar sarkában úszómedence nagyságú mély gödör

tátongott, rajta néhány keskeny palló. Ezen végezhattük el a dolgunkat, ez volt a latrina. Első héten éjszaka beleesett egy társunk, bele is fulladt. Ezután az egész gödröt bedesz-káz-ták, csak lyukakat hagytak rajta.

[...] Eleinte „csornij rabotnyik”-ként [segédmunkásként] dolgoztam egy vasöntödében, majd egy cukorgyárban, később a mezőgazdaságban.

[...] Megalakult a tábori cipész-műhely egy Morcsányi nevű idős miskolci csizmadiamester vezetésével. Bekerültem. Könnyebb munkám volt, de nagyon unalmas. Egyszer kihirdették: keresnek 12 csizmadiát és 12 szabót külső munkára. Jelentkeztem. Kiszállítottak bennünket a város szélén épült katonai szálláskörzetbe, a „vojennij gorod”-ba [военный город-ba], ahol tüzértiszti iskola működött. A katonatisztek és a gyakornok növendékek, a „kurzantok” [курсант-ок] ruházatát kellett karbantartani. A műhely főnöke a civil Doncsuk Paul Ivanovics ukrán csizmadia (szapozsnyik), inasa a 14 éves Tokarenko Nikoláj volt. A műhely valamikor óriási péküzemnek adott helyt; egy akkora kemence állt benne, hogy a tetején – mármint a kemencetetőn – elfért egy sorban mind a 24-ünk gyapottal töltött matraca. Az egyetlen ajtó mellett éjjel-nappal őr, egy „csaszovoj” katona trónolt szuronyos puskával. Mindég ugyanaz a három, egymást 8 óránként váltva: az ukrán Klucsnyikov Vladimir, azután egy vékony, lelógó bajuszú üzbég – a nevére nem emlékszem – és a litván Alekszander. Megbarátkoztam mindannyiukkal. Ők nem önként szolgáltak a szovjet seregben, s a mi pártunkon álltak. Még a kis inas is azt mondta, mikor nem hallotta senki: „Lenin jó ember volt, de Sztálint »povészity náda« [akasztani kellene]!”

[...] 1945-öt írtunk, levelezni az otthoniakkal még nem lehetett. Úgy akartam ezt a lehetőséget megszerezni, hogy Vladimir segítségével levelet írtam Tóth Júlia barátnőmnek haza, mintha szovjet ember lennék,

aki harcoló katonaként járt Vásárhelyen és Júliáéknál jól megvendégték; most megköszöni a finom ételt, egyben megírja a címét, amire válaszolhatnak. A cím a tüzértiszti iskola csizmadia műhelye volt, hisz' ott öröködik, s ezt nevezi meg jó munkahelyének. Aláírás: „Klucsnyikov Vladimir” (ez oroszul) és magyarul: „Lajos”. — Mindezt egy iskolai füzetlapra írtuk, s úgy hajtottuk össze háromszög alakúra, ahogyan akkoriban a katonák szokták.

El is ment a levél a vásárhelyi szovjet városi parancsnokságra, onnan kapott idézést Tóth Júlia, hogy jelentkezék.

[...] Ekkorra már Alekszanderrel, a litván örünkkel is jó barátok lettünk, németül kommunikáltunk. Sokat segített nekem.

Vasárnaponként, olykor munkaszünetben kiengedett a bazárba, ahol hagymát vehettem darabszámba, vagy vajat, amit „kuszok”-ban [darabokban] árultak, úgy tenyérynyi nagyságúra törve. Néha kopasztott tyúkot is lehetett kapni.

Hogy honnan volt pénzem? A katonai városrészben a tisztok családtagjaikkal együtt éltek, s nekik is dolgoztunk „nariádra” [наряд-га, engedélyre]. Ez amolyan utalványféle volt, amit a mesterünknek el kellett fogadnia.

Megszabták például, hogy a feleség, a gyerek hány utalványt kaphat egy évben. Ez nem sok volt, ezekre ingyen dolgoztunk — mármint a műhely. Akinek ez nem volt elég, annak Doncsuk jó pénzért velünk bármit elkészíttetett, de nekünk csak kopejkákat adott. Ezért Alekszander azt mondta, hogy mikor Doncsuk hazamegy, ide engedi a kuncsaftokat az ablakhoz, vállaljam el a munkát, s miénk lesz a pénz. Azt válaszoltam, hogy Doncsuk azt rendelte: „Bez minya nyikomu, nyicsevo, nyélzja gyelaty” [Без меня никому, ничего, нельзя делать = Nálam nélkül senkinek, semmit nem szabad csinálni]. Azaz, munkát csak ő vállalhatott, s ő adhatott érte bért; no, persze volt esze: 30 rubelből 10 kopejkát. Alekszander erre így felelet:

„Nem kell tudni róla Doncsuknak.”

Ez időben egy századostól már kaptam német–orosz szótárt jutalmul jó és szép munkámért. Esténként és éjszakánként ebből tanultam írni, olvasni, beszélni oroszul. Ilyen szótárt azóta sem láttam; nemcsak az volt benne, hogy mit jelent az adott szó, hanem két-három mintamondatot is felsorolt, hogy azt miként használják az orosz nyelvben. Persze német fordításban is leírták. Ezekből a mintákból válogattam udvarias mondatokat, amelyekről úgy gondoltam, hasznosak lehetnek a beszélgetéseimben. Gondosan leírtam, mégpedig a szótárban található írott betűkkel. Így tanultam meg írni oroszul.

MUNKA UTÁN ÉDES A PIHENÉS

[...] Amikor a tüzértiszti iskola műhelyébe kerültem, vasárnaponként nem dolgoztunk. Egy városnézés alkalmával bementem az egyik templomba is. Itthon az a hír járta, hogy a Szovjetunióban a templomokat istállónak használják. Itt azonban éppen istentiszteletre gyűltek össze, többnyire idős emberek. Öltözékemről tudhatták, hogy magyar hadifogoly vagyok, s köszöntöttek: „Drasztvujtye pán!” [Üdvözlöm, uram!]

[...] Ha jó idő volt, szabadtéri mozielőadást nézhettünk. Itt tűnt fel először, hogy a közönség sokszor együtt éneklie a közismert slágereket a vásznon látható művészekkel. Amikor például a „Szilviá”-t vetítették, a nézők közben végig énekeltek a dalokat. Itteni címéről – *Сильвия* – akkor még nem tudtam, hogy ez a mi *Csárdáskirálynő* nagyoperettünk Kálmán Imrétől. — Hihetetlen népszerű volt a magyar dallamos zene a hallgatóság közt.

Egy ilyen mozizás közben ismertem meg egy fiatal, 17-18 éves ukrán lányt; a nevét nem is jegyeztem meg azon az alkalmon – Мигель Юлия volt –, csak azt tudtam, hogy a nagyapját jött meglátogatni...

[...] A tüzértiszti iskolában, az „ucsilicsé”-ben töltött idő alatt

CSERGEZÁN PÁL

CERUZARAJZAI

TÁBORI LEVELEZŐLAPOK HÁTOLDALÁN
SZUMI, 1947

PORTRÉ A LEVENTÉRŐL

LOVAK

ŐZ

többször meghívott sakkozni a lakásukra egy-egy magas rangú katonatiszt (főhadnagy, kapitány, őrnagy). Ilyenkor megvendégeltek. Nem éreztették velem, hogy ellenséges országban ejtett hadifogoly vagyok, s még vodkát is ittunk. Embernek éreztem magam, nem kezeltek fogolyként. Ezek a tisztek tanult, művelt emberek voltak. Ha nem azok lettek volna, nem is hívtak volna a lakásukra, szóba sem álltak volna velem, a csizmadiával. Én elkápráztattam őket Lermontovval és a német nyelvtudásommal, mert beszéltek ők is németül. Az egyikük azt mondta, én „biztos tiszt voltam, csak nem vallom be!”

[...] Levelezni ebben az időben már „szabadabban” lehetett. Nem csak havonta egyszer, mint kezdetben, amikor csupán 25 szót lehetett küldeni egy levélben. 1946 elejétől egyre többször írtam haza a szüleimnek. Az egyik levélben kérdeztem is édesapámat borovicsi fogsága idejéről, hogy írja meg egykori „gazdájának”, Alekszej Vasziljevicsnek családi vezetéknevét.

HAZAINDULÁS ELŐTT EGY NAPPAL

1947 júliusában
a szumi bazársoron
a fotográfus díszlete előtt

[...] Vasárnaponként szórakoztató műsor, öntevékeny színjátszás zajlott a lágerben, amit a foglyok tartottak. Operettrészletek, jelentek, bohóckodások, dalok, versek hangzottak el. Ezeket a helyi kulturális élet vezetőjeként Dudinszki János szervezte. (Később, már itthon a Négyesi-féle vasboltot irányította.) Jani a táborig szórakoztató programok között „Friczi” néven egy „Tabak” becenevű bohóc untermánja – az előadó páros másik, „tartó” tagja – is volt. Akadt közöttünk, aki régi népdalokat énekelt; magam például többször Vörösmarty-, Arany- és Ady-verseket szavaltam.

Jól emlékszem még Nagy Lajosra és különösen Csergezán Pálra. Mindketten katonafogolyként és nem leventeként kerültek a lágerbe. Pali rendkívül ügyesen rajzolt, nem véletlenül, hiszen otthon a Képzőművészeti Főiskola hallgatója volt. Karácsonyra üdvözlő képeket készített; különböző tájképeket, lovat, özet, bogarat vagy orosz trojkát rajzolt. Baráti kapcsolatban álltunk, de aki megkérte – mint én is –, azt lerajzolta például egy vörös keresztet táborig levelezőlapra, s mi emlékül küldhettük haza a skiccet. Így több, a lágerben készült rajzát sikerült megőriznem.

[...] ...úgy készültem a másnapi hazautazásra, hogy elővettem a furnérlemezből készített bőröndöm duplafenekéből azt a 60 lapos, spirálozott, nagyalakú füzetet, amelyet hazulról való indulásom óta használtam az arra érdemesnek tartott események följegyzésére. Szóltam a hozzám közel álló társaimnak, Márkusnak, Nagy Lajosnak, Csergezánnak, Kovács Árpádnak, hogy jöjjenek velem egy kis „üvegtestamentum olvasásra” (vodkaivászatra). Elmentünk a láger egyik sarkába, megfürdettem a naplót a vodkában... Koccintás, gyufaláng, és elbúcsúztunk a naplómától, nehogy újból ellenőrizték az örök a csomagom s megtalálják. Nem gondoltam ugyanis, hogy a német zónabeli orosz hadnagy föladja az ellenem folytatott harcát. Akkor aztán

már nem lett volna pardon, hiszen eleinte még nagyon érződött a bejegyzéseken az ottani bánásmód és politika bírálata.

Az indulásig a közeli Nikolejvákában várakoztunk és dolgoztunk mintegy két hétig az ottani láger rendben tartásán.

A SZÍVÓS MUNKA MINDENT LEGYŐZ

[...] Most, amikor 90 évesen újra elgondolkozom az 1944–47-es évekről, szinte elfelejtkezem azokról az atrocitásokról, amiket elszentvedtünk a fiatal sztálinista szovjet katonáktól. Minden értékünket „elzabrálták”, puskatussal „simogatnak”, fasiszta gyilkosnak neveztek bennünket.

„Hogy mégis mi segítette elő a túlélést? Fontossági sorrendben, talán elsőként a jó szerencse; meg a jó bajtársi kapcsolatok, a lelkielő megőrzése, a tanult csizmadia mesterségem és a középiskolai tanulmányaim — benne nagy súllyal az idegennyelv-tudás.

A különböző, gyakran változó helyzetekben hol az egyik, hol a másik tényező teremtette meg a lehetőséget számomra, hogy könnyebben elviselhessem a megpróbáltatásokat. Az átlagosnál kevesebbet voltam kitéve fizikai megerőltetéseknek. Ezt azonban senki nem kerülhette el egészen, így én sem. Nem hagyott el a lelkielőm akkor sem, ha a vasöntődében kellett izzadnom, vagy ha a vasútállomásra szenes vagonok kirakodásához vezényeltek büntetésből. A sok vagon belső oldalán csodálkozva és megrendülve olvastuk az azt megrakó magyar asszonyok, lányok üzeneteit, neveit, továbbá laccímeit. Akkor még elképzelni sem tudtuk, hogy magyar nők is dolgozhatnak az ukrán szénbányáknál.” — Röviden így vallottam 1995-ben *A második világháborúból hazatért hódmezővásárhelyiek* című kiadványban.

Szabó Lajos

(Fotódigitalizálás: Szabó Tamás, Pápai Zoltán)

ÚJRAÍRT HÁBORÚS NAPLÓ

Édesapám 90 évesen – csaknem hét évtizeddel a második világháború után – írta újra háborús följegyzéseit. Sajnos, 1947 kora nyarán a szovjet-ukrajnai Szumi (Сумы) hadifogolytáborban rituálisan elégette sorstársai közreműködésével az 1944 szeptemberétől vezetett eredeti naplóját. Hazatérése után nem készített jegyzeteket, és a rendszerváltást követően sem tárta fel emlékeit. — Hallgatása miatt „néma leventé”-nek nevezték el barátai és társai. Ám nekünk, fiainak, többször és részletesen mesélt az idegen földön fölvállalt magyar hadviselésről és a szovjet munkatáborban eltöltött két és fél évi fogságáról. Megmaradtak levelezésének tucatnyi, olykor nem mindennapi tartalmú tábori lapjai is.

Sajnálatos és fájdalmas dokumentumvesztés az első naplójegyzet megsemmisülése. Egy saját világlátású, érettségizett (!) ifjú csizmadiamester följegyzéseinek rendszeresen vezetett gyűjteménye volt. Rögzítette a háborús időszak hátszágai eseményeit, a végnapokat, a fogságba jutást és a fogolylágerben tapasztalt körülményeket. Kritikai hanggal lejegyzett történelmi pillanatképek, históriák, jelentéktelennek tűnő apró sorsok, adatok, nevek váltak pernyévé.

Ám egy kései elfogulatlan híradás, az idő kerekének visszapörgetésével rögzített emlékezés legalább olyan becses lehet az utókornak, mint a biztos hazatéréseről fölládozott egykori jegyzetfüzet. Memoárjában a végre megszólaló apám – közeli barátok és családtagok ösztönzésére – hadifogsága emlékiratát kiegészítette élettörténetének egyéb mozzanataival is. Szerencsés és kivételezett 'keresztútról' szóló vallomása ez egy hajdanvolt vásárhelyi leventének. Egy leleményes és racionálisan gondolkodó csizmadia,

**AZ EGYKORI LEVENTE
A VÁSÁRHELYI LEVENTE TÉREN
2010. április 4.**

tanító és jogász írása, akit elfogulatlan szemtanúvá érlelt a történelmi távlat.

Napjainkra ő a kevés számú utolsó hírnöke – egyik köztünk élő vitéze – a néhai sok száz fős „leventeseregnek”, akiket országszerte összegyűjtve az egyre fogyó hátszágba, a visszavonuló német-magyar katonai seregek megsegítésére vezényeltek 1944 őszén.

Apám 1988-ban nem lett aktív tagja a megalakuló egykor volt leventék vásárhelyi szervezetének. Nem jelentkezett 1989-ben a városban szórólapokon terjesztett fölhívásra sem, hogy elmondja fogságba esésének és gyűjtőtábori életének emlékeztető történetét. Visszahúzóadásának oka volt, többek között az is – az önálló vélemény mellett –, hogy neki a szovjetek fogságában nem tipikus, hanem csak rá jellemző, rendhagyó sors jutott... Így

nélküle készült el *A vásárhelyi leventék háborús kálváriája* (1990) című könyv a közreadó Herczeg Mihály, egykori egyetemi hallgató-, majd tanítótársa szerkesztésében. A későbbiekben azért magnóra mondta a levéltár egy másik munkatársának jó néhány emlékét.

Most, a *90 év — Kísérő emlékek* című visszaemlékezésből, amelyet latin szállóigék magyar változatai tagolnak, arra is választ kaphat az olvasó, hogyan élte át apám és levente százada a német/magyar-orsz frontvonal alakulásának utolsó napjait. Kiképzetlenek és fegyver nélküliek voltak. Így közvetlenül nem vettek részt harcokban, hacsak önként nem léptek be valamilyen katonai alakulatba. Az ellenséggel összecsapásra legtöbbször sor sem került, mégis seregnyen jutottak hosszú évekre sanyarú hadifogságba, jóvátétel címén munkatáborba, akár keletre, akár nyugatra sodorta őket a balsors vagy a gondviselés.

Noha visszaemlékezését elsősorban nekünk, a gyermekeinek ajánlja édesapánk, amikor bevezetőjét így kezdi: „Nektek írtam, fiaim...!” — mégsem maradhat csupán családi asztalfőnkbe zárva mindaz, amelyet a magyar ifjak egyikeként szerelem helyett kellett végigélnie egy rájuk szakadt háborúban. Az írás illeszkedik azon korábbi kiadványok sorába, ahol régi bajtársak idézik föl a második világháború magyarországi eseményeinek végnapjait, a frontvonal kilátástalan és hiábavaló áldozatokkal járó véres harcait, a fogságba esést, az elhurcolás viszontagságait, valamint a szovjetunióbeli kényszermunka-táborok mindennapjait.

Az újraírt háborús napló utolsóként jelenhet meg a még élők visszaemlékezései közül. Időrendben válogatva, elsőként itt adunk közre belőle néhány kisebb részletet.

Szabó Tamás

KOHÁN GYÖRGY

(1910-1966)

festőművész az 1940-es évek elején

(Fotó: Till Aran)

A hosszú ujjú, csontos, eres kéz keményen fogta az ecsetet és széles, lendületes mozdulatokkal keverte a festékes palettát helyettesítő furnérlemezen a színeket. A kézhez simán fésült hosszú, barna haj, széles, a szem fölé előugró homlok, mélyen bent ülő kékesszürke szem, határozott római orr és merészvonalú áll tartozott. Az eléggé nagy, de nem durva vonalú kéz szorítása engedett az ecset nyelén és könnyedén, lágy mozdulatokkal vitte az élénk pirosat a kifeszített vászon felső sarkába. A szürke szemek összebb húzódtak, majd kitértek és belső öröm tükröződött bennük. Az ecsetnyi piros elég is volt a háttérül szolgáló egyik ház tetejére, s élénken kivált a piros a zöld lombokból. Vidám volt, napsütéses. A tavaszról beszélt, mint ahogy a tavaszról beszélt a kép két fő alakja, a vízmerítés közben a kútnál beszélgető két fiatal lány is. Ez a vidámság hatott Zalai Géza festőre is, mikor felrakta a háztető élénkpiros színét. Megpihent, s még mindig örömmel nézte a képet, mely életképszerű, idillszerű volt, kemény festői módjától idegen, de mégis az övé. Igen, az övé, mert a kép nevetett ugyan a színekben, de a színek mégsem éreztettek, nem igyekeztek édeskészek lenni. Ekkor egyszerre eltűnt a kétség Zalai Géza szemeiből. A szemek szürkék lettek, alsó ajka keserűen elhúzódott. Olyan volt, mint az a tusrajz, legkedvesebb tusrajzainak egyike, amelyik a falon függött, férfifejet ábrázolt, s címe az volt: „A bánat.” Elkomorult, mert

SERTÉSKARAJ ÉS AQUARELL

körülnézett, és látta a szobát, melyben háltak, ettek, s mely egyben műterem is volt. Műterem, de milyen műterem! Egyetlen hosszúkás, 80x40 cm-es ablak és semmi több. Itt dolgozott, itt rontotta a szemét, idegeit, és sajátos erejű alkotó készségét. Szeme most a kályha melletti falra tévedt, s nézte öngúnyjal a hosszú, keskeny képet, mely Földéák valamelyik paraszt gazdájának házában dupla ágy fölé fog kerülni. Nézte a mellette lévő olajnyomatot, melyről dolgoznia kellett: „Krisztus az olajfák hegyén”. Favágás a kenyérért. De milyen favágás? Másolt, de nem bírt pontosan másolni, tudta, látta, hogy ezen a képen is rajta lesz alkotóerejének nyoma. Milyen mesterkéltén lágy az olajnyomaton Krisztus fehér leple. És hogy világít, hogy vonja magára elkerülhetetlenül a figyelmet, hogy érezted, hogy aki itt van, az rendkívüli ember – a „másolat”-on. Milyen elmosódottak a cédrusok és az olajfák az olajnyomaton és milyen sötét óralló, tragédiát sejtető gránátosok, porkolábok itt, a „másolat”-on. Nézte a műtermet, és a legnagyobb legnagyobbjára kellett gondolnia: Beethovenre. Igen, Beethovenre, aki a művész számára a legmélyebb fájdalom kútjából ivott: a hangok varázslója volt, és megsüketült! Az összetörtség mélyén írja meg legujjongóbb örömhimnuszát. Igen, 40x80 cm-es ablak a műteremben, mely konyha, lakó- és hálószoba egyben. És vidám idill festése, gondtalan trécelő, kútra járó fiatal lányokkal, nevető színekkel. Idill téli kabát, lakás és egy hétre biztosított megélhetés nélkül. És mégis jó volt itt e 40x80 cm-es ablakú műteremben Margitnál, barátja édesanyjánál. Budapest és Szentes között hányódó életében csak itt lelt nyugalmat, emberi szavakat, közvetlenséget és megértést. Milyen szegényes és szomorú volt e mentsvár, de mentsvár volt, ahova haza tudott menni sokszor, fájó magánosságában, mint anyához, testvérhez és baráthoz. A szoba egyetlen díszül szolgáló kombinált szekrényre tévedt tekintete, s miután látta, hogy 10 perc múlva hét óra, felállt. 180 cm-es alakja teljesen betöltötte az alacsony kis szobát. Felvette felöltőjét s elindult a városi kórház felé, ahol Erzszi meghívására egy előtte ismeretlen férfi névnap lakomáján fog részt venni.

A vendéglátó gazda nem is izgatta, inkább a lakoma érdekelte. Az utóbbi hetek paprikás, hagymás, babérleves krumplijai, bajai és lencsési után, mint szenvedélyes szerelmesek párjukra, érzéki erővel vágyott a jó ízek és a változatos ételek után. E pillanatban úgy érezte, hogy mérhetetlenül sokat fog enni, még a gyomorrontás kellemetlenségeit is vállalja. Mint ahogy Margit az otthon nyugalma, úgy adta Erzszi Zalai Géza számára az érzés nyugalma. Nem a nagy szenvedélyek végzetes nője, inkább a szerény Szolvejgek hosszan tűrő hűsége és alázata jellemezte. Az arca most is leplezetlenül örült s értelmes szemei csillogtak, mikor a kórház kapujában Zalai Géza elé sietett. – Jó, hogy jössz – mondta. – Mindjárt kezdődik a vacsora. – S megfogta Géza kezét, úgy vezette a fiatal fenyővel beültetett, a kút csobogó zenéjét visszhangzó udvaron át. Zalai Géza kissé aggodalmaskodva mondta: – Csak nem késtem el? Hiszen hétre beszélünk meg. – Nem, nem – nyugtatta meg Erzszi. – Így legalább nem kell várnod. Tudom, hogy nem szereted az idegen embereket, s nekem sajnos segítenem kell a fel-

szolgálatban. – No, jól kinézek ennyi idegen közt. – Majd úgy ültetek, hogy csak egy szomszédod legyen, az asztal végére. És ne felejtse el, hogy a menü kitűnő. Ezalatt leértek az alagsorba, a konyha mellé. Itt lakott a vendéglátó gazda, a kórház szakácsa. Gyorsan túlestek a bemutatkozás formáságain, és Géza valóban az asztal végén, egy ötven körüli, Vilma néni nevű, természetes, víg kedélyű, vöröses arcbőrű nő mellé került. Alighogy helyet foglaltak, Vilma néni bájos komolysággal fordult hozzá: – Ugye, a Szendrey Erzsike vőlegényéhez van szerencsém? – Nem, nem vagyok még vőlegény – mondta tartózkodóan Géza, majd kissé enyhébben hozzátette: – Nem is voltam még. Vilma néni ez mit sem zavarta, megtartotta további jókedvét, s úgy mondta: – De Erzsikével tetszett jönni? – Igen, vele jöttem. – A szavak röviden, hangsúly nélkül hulltak az egyre fokozódó zajba. – No, hát tudom én azt – mondta pajkos hunyorgatással Vilma néni –, először nem vőlegény, csak udvarló, aztán meg vőlegény. Zalai Gézának sehogy sem tetszett a bizalmaskodás. Szerencsére azonban a folytatást megakadályozta az ételek felszolgálása. Zalai Gézának szerencséje volt, mert Vilma néni – ezt ugyan a domborodó, gyűrődő formák is elárulták – sokat és élvezettel, kifogyhatatlanul szeretett enni. Az evést még a pletykánál és most még az ölelésnél is jobban szerette. Zalai Géza mohón, szinte dühösen, mint a katonára, mikor a várat hódítja, a birtoklás erőszakosságával vette az ételeket. Először nem is élvezte az ízeket. A bőség zavarával küzdött. Később már válogatott és tudomásul vette a körülötte zajló életet. A szemben ülők élénk eszmecserét kezdtek az előtte ismeretlen Belényi doktornak a feleségéről, aki: – Képzeld, az ura megsejtett valamit, és hazajött. Zörgetett, nem tudott bemenni. Betörte a nagy fehér ajtót. Nem talált senkit a szobában, bár az ágy bontott volt. Kinyitotta a nagy kombinált szekrényt. Ott állt a nagysága és Zentai doktor meztelenül. – Na, oszt mit csináltak? – szolt közbe egy borizú férfihang. – Zentai doktor úr kiszaladt a fürdőszobába, a nagyságát meg megpofozta Belényi doktor úr. – Meg is érdemelte – hagyta rá az előbbi férfihang. Most Vilma néni felől jöttek a szavak, aki szerencséjére Zalai Géza baloldali szomszédjához fordult. – Képzeljétek, Alács Jutkának ebben az évben már harmadszor volt méhkaparása. – Nem tud vigyázni a hülye – szolt egy rekedt női hang. – Ha Tóth főorvos úr nincs szabadságon, nem is tudták volna megcsinálni, de kivárták, és Takáccsal elintézték – mondta Vilma néni, de alighogy befejezte a mondatot, Zalai Gézához fordult. – Jó gyerek ez az Imre, mindnyájan szeretjük. Mióta tetszik ismerni? – Nem nagyon régóta – mondta bizonytalanul Géza. – Hát örülünk neki, hogy ide került. Tudja, az elődje egy nő volt. Tudja, én szeretem a férfiakat, de azért szeretem a nőket is. De ez borzalmas volt. Mindig ivott. Egyszer részegen beleült az 50 literes tejeslábosba, úgy rángatták ki. És – ekkor közelebb hajolt Zalai Gézához – azt mondják, azért föladták a tejet a betegeknek. Ezt nehogy elmondja valakinek a vezetőségből, mert ebből egyeseknek baja lehet – fejezte be, és utána újra átadta magát a falatok gyönyöreinek. Az asztal túlsó oldaláról egy kerek arcú, kerek szemű, kerek szájú fiatal leány szolt át Zalai Gézához. – Ugye, finom ez a töltött káposzta? – Igen, nagyon finom – válaszolta előzékenyen. – Tudja, a múltkor Teréz madámnál voltunk névnapon, és képzelje, odakozmástitották a töltött káposztát. Hogy lehet lekozmasítani a töltött káposztát? Ezt valóban Zalai Géza sem

tudta, csak azt érezte, hogy itt egyetlen közösség van közte és a környezete között: a zsíros, zaftos sertéskaraj és a pikáns, édes-savanyú dinsztelt káposzta, az omló-olvadó hús és rizs, a bőven használt tejfel élvezete. – 18-án Kardos Jolinál, 19-én Simon Erzsínél lesz vacsora, ők күrtös kalácsot is szoktak sütni, mert erdélyiek, ugye, oda is eljön majd – csicseregte lelkesen felé az asztalon át a kerek arcú, kerek szemű kisleány. Zalai Géza, mint a kisdiaák, akit rajtakaptak azon, hogy nem figyel, de helyre akarja hozni a hibát, az utolsó szavakat elkapva gyorsan és készségesen válaszolt: – Természetesen ott leszek majd. – Erzsike egyszer-egyszer megjelent, utána töltött neki az ételből, s újra eltűnt. Ez csak fokozta egyedüllétét. Evett, csak evett derekasan, ha képes lett volna rá, megette volna a jövő hetet is. De nem lehetett. Végre elértek a süteményekhez, a tortákhoz. Ekkor már alábbhagyott étvágya, nem volt édesszájú. A keserű emberek nem kedvelik a csak édeset még a süteményben sem. S aki Zalai Géza profilját látta, az nyomban tudta ezt. Azután megjött a bor. Koccintott mindenkivel, pertut ivott a házigazdával, aki rövidre nyírott bajuszú, sima hajú, vidám, kis fekete szemű negyven év körüli férfi volt. Megkérdezte Zalai Gézától, hogy jól érzi-e magát. Géza meggyőződéssel felelt: nagyon jól, pompásak voltak az ételek. Az alkotó büszkeségével vágta rá az ünnepelt: – Én csináltam, mind. – Zalai automata módjára emelte poharát és itta ki borát. Azt remélte, hogy a bor, a mámor feloldja majd, helyett, ellenkezőleg, most kezdtek csak előbukkanni gondolatai, a múlt és a jelen képei, melyek annyiszor kínozták már. Látta első kiállítását a Tamás Galériában, melynek falairól Hamvas püspök személyes közbenjárására a kiállítás előtti napon vettek le két képét mint vallásellenest. S azután... azután emiatt megpecsételődött sorsa a hivatalosoknál, a hatalomnál. Jött az új hatalom új kívánságokkal, de ő akkor sem, most sem tudott festeni kívánságoknak, hanem csak a saját törvényei szerint. Érezte, tudta, több a mondanivalója és magasabb művészi fokon mondja el, mint sok más, aki nem meghívott vendég egy vacsorán, hanem ő maga ad művészvacsorákat. És mégis... Újra a múlt kiállítások, vásárlók. S szerteszedtek képei, hogy naponta megújuló szépséget vigyenek emberek, családok életébe, otthonába. És ő ételre éhesen rótt az utcákat, s vándorolt az ország egyik végéből a másikba. Izmos keze majd összeroppantotta a vastag falú, talpas üvegpoharat. Nem tudott szabadulni a gondolataitól. Érezte, hogy magánossága most már teljessé vált. Ennyi vidám ember közt egy gondolkodó. Tudta: el kell mennie. Most egyre világosabban látta, hogy Erzsike azért hozta ide, hogy egyszer igazán jól lakjon. Ez megtörtént, és mikor az asztalt szedni kezdték, hogy kezdődjék a tánc, felállt, senkinek sem szolt. Gondolta, hogy Erzsivel beszél, de ez csak bonyodalmakat okozott volna ebben a pillanatban. Inkább úgy határozott, hogy holnap majd megmagyarázza, s elindult haza.

Otthon, amint belépett az alacsony ajtón, kissé meg is kellett hajtania magát, megállt. Körüljárta tekintetét, mint aki hazaért, szeme megakadt az öreg sublóton, melyről háromszög alakban finom csipketerítő lógott le. Nézte a fabútor barna játékát, a rézhúzó élénksárgáját, a csipke fehérjét, a virágváza karcsú, zöld körvonalát, a cukortartót, a csészéket, s egyszerre határozott léptekkel a szekrényhez lépett, levette róla vázlatfüzetét, leült a zöld huzatú párnázott székre, rajzolni kezdett. Most egyszer-

A FESZÉLYEZETT FESTŐ

Jegyzet Vöröss István elbeszéléséhez

re eltűnt minden miatt. Egész énjét kitöltötte a távolodó és összetartó vonalak, a villódzó fehér, a meleg sárga és mélybarna összképe. El kellett mondani a homályosan világitott szoba e sarkának különös titkát a rajzlapnak, mert eltűnt még az a miért is, hogy látja-e valaki, kell-e valakinek, vagy megveszi-e valaki ezt a rajzot, amelyből már a kép terve is megszületett. Egy volt a fontos: a színek és formák élménye és az a kényszer, hogy az élmény ne tűnjön el a tovaszálló időben.

Másnap reggel későn ébredt. Elmesélte a történeteket Margitnak, aki így szólt: – Nincs igazad, Géza, azok az emberek a maguk egyszerűségében jó szívükkel jót akartak neked. Nem szabad ennyire vadnak lenni. – Igazad van – mondta Géza –, meg is köszönöm külön a vendéglátást nekik, de mivel fejezhetném ki pusztá szavakon túl köszönetemet és hálámat? – Festő mit adhatna mást, mint képet? – mondta Margit. – Igazad van – s már rakta is sorba aquarelljeit: – Magános tanya fával, visszatekintő nap bíbora a vízben, parkrésztel, munkába induló piros ruhás lányok... Na, ez jó lesz, ezt viszem, ez nekik való! – Nagyon jó lesz, biztosan örülnek majd – mondta Margit. – De mit írnak rá? Nem írhatom rá, hogy köszönettel a vacsoráért. – Mit? Írd rá: Új barátságunk emlékére, dátum, Zalai Géza – Na, látod, neked sokkal több gyakorlati és társasági érzéked van, mint nekem. – Elővette a tust, és határozott, nem írt, hanem rajzolt betűivel rávéste a szöveget és aláírását.

Hóna alá csapta a képet és elindult. Imrét, a főszakácsot nem találta otthon, ajtaja zárva volt. Néhány másodpercig tanácstalanul állt, majd észrevette, hogy az ajtófélfában egy rajzszög húzódik meg. Kihúzta, és az ajtó lapjára fölszegezte a képet. Hazament, és otthon nekiült a krumplipaprikásnak. Szeme hosszan figyelte a gőzölgő, meleg étel furcsa felhőit. Közben sokat és igaz szeretettel gondolt akaratlan mecénására, de nem ment több vacsorára.

Forrás: A szerzői jog örököse, Mocsáry Ferenc engedélyével a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium Vöröss István archívumából.

Közlésünk egyike Vöröss István még kiadatlan műveinek. Munkapéldányunk adathiányos. Tizenkettő, A/5 méretű, bal szélén összetűzött, felül középen számozott, retróján gépírással lapokból áll. Nem ismert a mű keletkezésének időpontja, a másolatkészítés ideje, a másoló személye sem. Saját kézírású vagy szignójával jegyzett példány nem került elő. Hitelességére témáján kívül garancia őrzési helye, amit a '60-as években Imolya Imre Tanár Úr kezdett gyűjteni abban a reményben, hogy a költőhöz méltó posztumusz kötet kiadását készíti elő. Ezzel kapcsolatos és ott őrzött levelezéséből tudni: gyakran csak másolásra kapott kölcsön eredeti kéziratokat. Lehet, maga a gyűjteménykezelő másolta. Akkor ez a kérdés nem merült föl, mára pedig a jegyzetíró – aki 1979-ben találkozott először a gyűjteménnyel, a dokumentum már akkor és így ott volt – gyakorlatlanságát tanúsítja az adatgyűjtés elmulasztása, ami mára pótolhatatlan. Az eltelt idő érlelte izgalmassá, érdekessé az elbeszélést. Két kapcsolódó nyilatkozat (Vöröss Emília válasza kutatói megkeresésre = Kézírtos dokumentum. Másolat. Boríték, címezés nélkül. NLVK helyism. – A / 4 méret, négy lap, négy oldal. Az eredeti példány Kőszegfalvi Ferenc tulajdona.); Osztálytársai emlékeznek Vöröss Istvánra / Máté István = Bethlen Gábor Gimnázium évkönyve 1997-2004), és az idő közben kézzel fogható közelségbe került Kohánalkotások (KOHÁN GYÖRGY/Supka Magdolna = Gyula Város Önkormányzata Dürer Nyomda Gyula 2001; A magyar festészet mesterei KOHÁN GYÖRGY / Ibos Éva Kosuth Könyvkiadó Dürer Nyomda Budapest-Gyula 2010) a fikció mögött láthatóvá tették a valóságot is. „Vajon egy festői életmű árnyaltabb értelmezéséhez szükséges-e, helyes-e a művészt legszemélyesebb magánügyeinek útvesztőibe nyomon követnünk?” (Supka, 45. p.) Szükséges, mert: „A rendelkezésre álló adatok, információk indiszkréciónélkül [azaz: diszkréten, szűrten!]

a képtémák jobb megvilágosítására szolgálnak.” (u.o., 31. p). Anélkül, hogy számon kérné az elbeszélő történeti hűségét, pontosságát, az e fikció mögötti valóság előtárására tesz kísérletet most a jegyzetelő.

Az elbeszélés jelen ideje pontosítható: a „Jött az új hatalom, új kívánságokkal” tagmondat utal rá. A társadalmi átrétegződés, az új államformától terhes 1945-46-os esztendő toros lakomákkal vidított téli hónapjainak egyikén játszódik a cselekmény. Fiktív név a festőművész főhőse (Zalai Géza), kinek karakterrajza (személyleírása) és a letűnt rendszer egy epizódjának felidézése Kohán személyét egyértelműsíti. Az első bekezdés záró sorokban árulkodó, intim közlés búvik leplezetlen őszinteséggel: Margit nem más, mint a költő édesanyja, Vöröss Ilona. A műteremként is funkcionáló lakószoba Kohán több festményéről ismert, ez az elbeszélő családi otthona. Hozzá fűzni bármit?

A megélhetésért végzett bérmásolás nemigen publikus Kohán irodalmában. Rendszeres jövedelmet jelentő állása nem volt. Eléggé közismert, hogy a művész semmi kötöttséget el nem viselt, az elvárt regulákkal nem tudott együtt élni. Így – ritkán bevőre találó festményei miatt üres pénztárcája ellentételezésére – Párizs után itthon is vállalt ilyen megbízásokat. „Balló Margitot magát is meglepte, hogy milyen elképesztő rátermettséget és virtuóz készséget mutatott, nemcsak a technikai eljárások adaptálásával, de a kor atmoszférájának művészi átélésében is. Mikor aztán meglátta a Párizsból hazatért Kohán néhány apró rajzát, azoknak hihetetlenül bravúros színvonala nyomán hitte csak el, hogy valóban avatott másolóként alkalmazták.” (Supka, 42. p.)

A feszélytelen csevegők között feszélyezett festő emlékeiből felbukkanó kiállítás nem konkretizálható. A történet jó motívum egy elbeszélésnek, azonban a szépírás nem tényfeltárás. Nevek, műalkotások említése nélkül Dömötör János ír egy esetről: 1939-ben, a Nemzeti Szalonban

VÖRÖSS ISTVÁN

(1922–1947)

író, költő

(Fotó: Till Aran)

rendezett „kiállítás nagyon is foghíjasan került megnyitásra, mert több képe vezető egyházi személyiségek közbelépése miatt még a nyitás előtt lekerült a falról.” (Tiszatáj, 1965/8 sz.) Moldvay Győző Kohánról írt kismonográfiájában (Eroica, Hatvan, 1985) két festményt, egy személyt említ. Eszerint elbeszélésünk Hamvas püspöke Glattfelder Gyula csanádi megyéspüspökkel azonos. A Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze, Supka Magdolna, hasonló incidenst említ, szintén a Nemzeti Szalonban rendezett csoportos kiállításon, ám 1932-ből. Egyik adatközlője, Déry Béla, a Szalon akkori igazgatója nem beszél egyházi személyről, másik adatközlője, Balló Margit (Kohán első felesége) igen. Az ő elmondásában Mikes János szombathelyi megyéspüspök kifogásolt egy képet (Supka, 47. p). Nem bonyolódva a kérdésbe: Kohán első, nagyobb bemutatkozó kiállítására 1930-ban a Nyugat képtárlatán zökkenőmentesen került sor. A festőnek nagy konfliktusai nem lehettek a katolikus egyházzal, hiszen olaszországi útjára (1935.) mecenatúrája innen volt. Amennyiben művészi pályáját befolyásoló ütközés lett volna, a művészettörténész nem hagyja figyelmen kívül.

Az 1970-es évek közepén Kohán vásárhelyi kötődéséről Kőszegfalvi Ferenc gyűjtött adatokat. Egyik adatközlője, az elbeszélés szerzőjének nagynénje írta le 1976-ban idevágó ismereteit a helytörténész-könyvtáros kérésére, amit ő végül elvetett (2001-ben felhasználásra átengedte), későbbi munkáját egyéb forrásokra építette. Élve a lehetőséggel, a pontozott helyeken szövegkijelölésekkel idézek ezekből, melyek az elbeszélő édesanyjának emlékképei (A festőművész után nem sokkal szintén elhalálozott. De ha nem így történt volna, akkor sem valószínű, hogy papírra veti szomorú-édes titkait.): „Az itt leírt adatok legnagyobb részét Mocsáry Ferencné [Vöröss Ilona], azóta elhalt nővéremtől tudom... A harmincas évek elején találkoztam vele először nővéremnél [Vöröss Emília, Kohánnal]. Vöröss István baráti köréhez tartozott. Nagyon szerették és megértették egymást. Megható volt az az őszinte ragaszkodás, amellyel a szerencsétlen testi adottságú Vöröss Istvánt körülvette... Órák hosszat ültek egymással

szemben, kifejtve művészi terveiket és törekvéseiket. Kohán szenvedélyesen védte művészi irányvonalát, s nemegyszer kijelentette, hogy arról nem hajlandó letérni, még szegénysége árán sem... A képek eladásában nővérem segítségére volt... Vöröss Istvánt, mint legjobb barátját, zokogva siratta el. A haláleset után változatlanul fennmaradt nővéremmel való barátsága. Sokszor tartózkodott ezután is, hetekig, nővéremnél. ... Az a bizonyos „sárga kályha”, amit egy nagy képen megfestett, a nővérem szobájában volt. A képeit a nővérem szobájában levő komód egyik fiókjában tartotta. Sok volt belőlük. Egy alkalommal nagyon feldúltan érkezett, tele keserű kifakadással, hogy ő nem tud semmit, tehetsége nincs is, amit csinál, az értéktelen silányság... Nővérem hiába igyekezett lelket verni bele – égett a tűz a sárga kályhában –, az ott lévő összes festményét, rajzát bedobálta, mind elégette. – Nem volt alkoholos állapotban! [Szobabelső sárga kályhával 1940-es évek vége. Olaj, farostlemez, 62x75 cm.; Ibos, 19. p.]... Van egy másik nagy olajkép, „Múterem” címmel. Ez nem a műterme, hanem nővérem szobája. Ott van lefestve az a régi tölgyfa asztal, amely mellett annak idején Vöröss István üldögélt, s ahol gyönyörű, utolsó verseit írta. Ugyancsak ott látható egy bizonyos piros kendő, a fotel karjára dobva.” [Szobabelső, festőállvánnyal 1957. Olaj, vászon, 118x154 cm.; Ibos, 40. p.; Vöröss Emília, 1976. NLVK helyism]

Harmonizál ezzel Dömötör János – előzőnél időben közelebbi – emlékezése. 2003. március 4-én Máté István rögzítette a beszélgetést:

„Többször jártam a Vajda utcai egyik lakásukban. Nem abban, amelyiken most emléktábla van, hiszen oda élete utolsó szakaszában költöztek. [Korábban] A Bihaléknál laktak. Valamivel a Lázár utca felől volt ez az épület, de nem az utcafronton laktak az édesanyjával, hanem bent az udvari részében. A lakásban a szoba szintje a járósínttel egy szintben volt. Ilyen egyszerű körülmények között éltek. Többször volt ott Kohán György. A festőművész Kohánnal Pista jó barátságban volt. Többször találkoztam vele én is. Akkor Kohán le is festette ezt a bizonyos enteriört. Nem a Pistával, hanem Pista édesanyjával.

Egy festményen rajta van, egy fotelben, ott a Vajda utcában... [Emlékezés 1950. Végyes technika, papír, 102x73 cm. Ibos, 25. p.] Jártam mindegyik lakásban...” (Máté, 2004) – A Galyasi Miklós múzeumigazgatói székét, tisztségét öröklő, s azt nyugdíjaztatásáig betöltő Dömötör János e nyilatkozatokor 81 éves, emlékei megkophattak, ezért az időrendi bukfcenc. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Kohán életművének csak töredéke kapott még nyilvánosságot, és ugyanazon kép-téma többször került vásznára, akár jelentős időeltéréssel is. Arról pedig tételes feljegyzés nem készült, hogy mely alkotások váltak a tűz martalékává abban a sárga kályhában. A művelődéstörténész, művészeti író szavai egyébiránt más kérdést vetnek fel, történetesen a vásárhelyi Pákozdy Ferenc *Éccaka* (Később: *Kohánéknál*) című vers helyszínét illetően. Más kérdés, ami másik jegyzetet kíván.

Béres Dezső

A KÖLTÉSZET ÉS TÁJÁBRÁZOLÁS HANGULATI EGYSÉGE VAJNAI JÁNOS GRAFIKUSMŰVÉSZ ALKOTÁSAIBAN

Életpályája

Vajnai János 80 évvel ezelőtt a vásárhelyi Pusztán született. A különböző helyeken végzett elemi osztályok után nyolc évig a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban tanult, ahol 1952-ben érettségizett. Egyetemi tanulmányait Szegeden folytatta, 1957-ben végzett a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. Az egyetem elvégzése után Pakson, majd a szekszárdi Garai János Gimnáziumban tanított magyar irodalmat és orosz nyelvet. Az idegen nyelv oktatásának kiváló metodikusaként 1969-től 1995-ig Tolna megyei szakfelügyelő, ill. szaktanácsadó volt. A legeredményesebben tanítható középiskolai orosz nyelvkönyvek szerzője, illetve társszerzője. 1972-től 2001-ig az odesszai és szentpétervári egyetemek részvételével szervezett idegen nyelvi táborok vezetője, az itt használt nyelvi segédanyagok összeállítója. (1. www.lib.jgytf.u-szeged.hu/..Kortárs magyar nyelvészek/Vajnai)

Új kiteljesedése

Nyugállományba vonulása után Batidán kapott új tartalmat az élete. Visszatért gyermekkorá gyökereihez, az Alföld tanyavidékének időtlen nyugalma és végtelen térélményt nyújtó, évszakonként mindig változó természeti szépségeihez. Az általa jól ismert és rajongásig szeretett magyar költők verssorai új értelmet nyertek ebben a sajátos magányos világban, és hatásukra Vajnai János rajzaiban új kifejezési módot lelt a világról, a múlttól és jelenről vallott gondolatai megjelenítésére.

„A gyermekkori rajzolni vágyás itt támadt fel újra bennem, de úgy, hogy a költők, kiknek műveit oly sokat tanítottam a középiskolában, most segítettek jobban, mélyebben megérteni, mi rejtőzik a természet csendjében, tanyák, fák, régi épületek árnyékában. Jobban értem ma, mint egykor panasztát a jegenyéknek, hogy miről mesélnek a sárga füvek a homokon, hallgatom, hogy terül a fűvön a fény, hogyan alszik a pergő búzaszemekben a nyár. A szülőföldem kitárgult, és növekszik ma is egyre bővülő körökben. Utam hű társával kívánom megörökíteni azt, amit láttatni szeretnék minden jóakarátú emberrel. Van vásárhelyi világ, békési táj, csanádi csend, hajdú haj, bihari baj, szegedi sziszegés és kunsági baj, de mind-mind, az egész magyar alföldi vidék egyetlen, oszthatatlan régió. Ahol

**„verejtékünk egy-egy cseppje
sáros földdel gyurva egybe
búzaszem a búzaszáron – zúg a búza.”**

Ezt szeretném megláttatni kunokkal, tírpákokkal, palócokkal – emberekkel, kiket magyarrá gyúrt a közös sors, a történelem. Kun, török, tatár, tót, román, cigány és még ki tudja, milyen vér kavarg mindannyiunk szívében. Mindannyiunk múltjáról mesél szülőföldünk, amelynek mindannyian adósai vagyunk legalább a szelidebb jövővel. Ezt szeretném megértetni én, egy nagy költő kicsiny tisztelője, mindenkivel, aki szán egy percet egy-egy rajzom megtekintésére.” (2. Vajnai János önmagáról 2012-ben. A kézirásos dokumentum Pál Lászlóné tulajdona.) – írja Önvallomásában indíttatásáról, ars poeticájáról.

Ma Kiskunlacházán él, ott alkotja csodálatos hangulatú grafikáit.

Kötődései a dél-kelet alföldi régióhoz

A költészet iránti mérhetetlen vonzalma elsődlegesen József Attila verseinek szeretetében mutatkozik meg. 2005-ben, a költő születésének 100. évfordulóját és a makói József Attila Gimnázium fennállásának 110. évfordulóját méltó módon megünnepelni talán nem is lehetett volna szebben, mint hogy a Költészet Napjára a gimnázium támogatásával elkészült a művész kis kötete „Az ám, hazám” címmel. Ebből az alkalomból az iskola aulájának emeleti részén Vajnai János grafikáiból nagy sikerű kiállítást nyitott meg Kocsisné Marácz Margit igazgatóhelyettes. Vajnai János a 24 képet és versidézetet tartalmazó kis kötetben megörökítette József Attila életének helyszíneit. Budapesten, a ferencvárosi Gát u. 3. számú szülőházát, az öcsödi nevelőszülők házát, a Ferenc téri lakóházát, a szabadszállási csőszházát, a makói gimnáziumot, a kiszombori Zöldfa utcai házat, ahol 1922 nyarán lakott a költő. Szegedet és a szegedi egyetemet, ahol tanult, a vásárhelyi Villator házát, ahol a Szappanosvíz című versét írta, Makaiék vásárhelyi házát, ahol boldog hónapokat töltött el, az egykori Tisza Szállót, ahol vásárhelyi barátaival tartózkodott, a Parlament előtti Duna-partot, s végül a költő tragikus halálának helyszínét, a balatonszárszói vasútállomást. (3. Vers – Kép – Tár. József Attila illusztrált versei: „Az ám, hazám”. Az idézeteket válogatta és illusztrálta: Vajnai János. Szerkesztette: Kocsisné Marácz Margit. Felelős kiadó: Rója István igazgató. Kiadja: József Attila Gimnázium és Kollégium, Makó. 2005. 46 p.

Több József Attila vers adott ihletet a szomorúan a pusztán árválkodó csupaszfák és tanyák képeinek megrajzolásához. A grafikusművész a kiállítás képeit a költő nevét viselő makói gimnáziumnak ajánlotta fel állandó kiállítási anyagként, amelyet méltó módon az iskola első emeletén, a József Attiláról elnevezett magyar irodalom szaktanterem falára helyeztek el. Ma is ott látható.

Egy évvel később, 2006. április 24-én a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtárban Vásárhely szélös határában címmel Vajnai János 34 színes rajzából kiállítás nyílt meg. A szemet gyönyörködtető képek nemcsak a vásárhelyiek szívét ragadták meg az ismert templomok és utcarészletek, valamint kevésbé ismert vásárhelyi házak, környékbeli tanyák, földutak megjelenítésével, de minden látogató felé sugározták Vajnai János mélyseges, szívből jövő szeretetét és kötődését szülőföldjéhez, gimnáziumi tanulmányainak városához. Szent Tibor író és néprajzkutató a kiállítást megnyitó szavaiban a művésznek a hagyományos paraszti munkához kötődését, a föld szeretetét, a parasztemberek világának megőrzésére törekvését idézte. Kiemelte, hogy Vajnai János grafikái a múltat idézik, végig lehet járni képeit nézegetve a város jellegzetes régi utcáit, és lehet barangolni a sajnos napjainkban már meg nem lévő épületei között. Bemutatja rajzain a vásárhelyi tanyavilágot, olyan helyeken jár alkotásaiban, amelyek már csak az emlékekben léteznek. Rajzai örök értéként örökölték meg a régi Vásárhely képi világát, hangulatait.

Megmutatkozásának lehetőségei

Kiskunlacháza Önkormányzata támogatja időnként Vajnai János kiadványainak megjelenítését, többnyire azonban saját költségén adja ki magyar költők verseinek hangulataiból táplálkozó, finoman színezett kisgrafikáinak válogatását.

1996-ban Szekszárdon, a Szekszárdi Német Nemzetiségi Egyesület kiadásában 500 példányban jelent meg Vajnai János Dunán-

tüli templomok című 16 képet tartalmazó, képeslap nagyságú grafikai sorozata, amely Bátaszéktől Győrig, Pakstól Balatonszőlősig, Szekszárdtól Tatáig mutatja be a templomokat a művész sajátos látásmódja szerint.

A támogatások szűkülő lehetőségei a művész családjának költségére megszülető kiadási formát alakítottak ki. Asztali naptárak évenkénti összeállítására és kibocsátására tette elérhetővé a művész - Szabó Rózsa tanárnő által versekkel együvé szerkesztett - új képeinek közönséghez eljuttatását. Először a 2007-es naptár jelent meg Alföldi tájak címmel, majd a 2008-as, amely az Itt születtem én ezen a tájon címet viseli, ez utóbbi Petőfi Sándornak, a 160 évvel korábbi forradalom költőjének állít emléket. A 2010-es képes naptár összeállítását Váci Mihály, Baka István, Illyés Gyula, Radnóti Miklós versei ihlették, a 2011. évi naptár képeinek alaphangulatát a Kunságban és a Tisza mentén jól ismert, a hazai tájra visszavágyó, illetve játékosan vidám népdalok adták. A 2012-es naptár *Testamentom* címmel József Attila és Juhász Gyula halálának hetvenötödik évfordulójára készült, a két költőóriás verseinek részletei nagyszerűen összecsengenek a Vajnai-rajzok hangulatával. A 2013-ra megjelent naptár témamegjelölése: Az ország arca ez a táj. Móra Ferenc és József Attila szavaihoz kapcsolódva nemcsak az Alföld legszebb, legjellegzetesebb tájegységeinek pasztell ábrázolásaival gyönyörködtet a művész, hanem Berzsenyi Dániel versétől indítva a Ság hegyére is elvezeti a néző pillantását, Áprily Lajos verssoraival Sárospatak várába invitál pataki borral mulatni, s közben minden csodálatos rajzát a Haza iránti végtelen szeretet hatja át, minden egyes alkotásával abban gyökerezik, tájaira emlékeznek, amelyekből szeretett költőink gondolatai is táplálkoznak. Így szintetizálódnak Vajnai János kis remekműveiben a haza tájai és a legnagyobb magyar költők legszebb gondolatai. Ennek újabb bizonyítéka a Kiskunlacháza Önkormányzata által kiadott Magyar táj, magyar ecsettel című összeállítás. Mind az Alföld színeit, hangulatait gyönyörűen kifejező képei, mind a magyar irodalomban felejthetetlen nagy költők: Juhász Gyula, Petőfi Sándor, Arany János, Vajda János, Ady Endre, Babits Mihály, Tóth Árpád, József Attila, Radnóti Miklós, Illyés Gyula, Nagy László, Baka István és Váci Mihály műveiből kiválasztott gondolatgazdag részletek tekintetében rendkívül színvonalas, egyedi alkotás ez a kis kiadvány.

Vajnai János igen termékeny grafikusművész. Mivel nemcsak az alföldi táj, hanem a magyar irodalom szerelme is, a nagy költőkhöz kapcsolódó évfordulókra mindig új rajzokkal, összeállításokkal készül. 2009 májusában, a Radnóti-emlékév tiszteletére a művész Radnóti kiállítását nyitották meg Jász-Nagykun-Szolnok megyében, Berekfürdőn, az ünnepi alkalommal Radnóti emlékműsort is előadtak. 2010. május 3-án pedig József Attila költészetéhez kapcsolódó kiállítás nyílt meg a berekfürdői Sebők Margit Galériában.

2012. április 11-én a Magyar Költészet Napja alkalmából Kiskunlacházán az általános iskola szervezésében szavalóversenyt szerveztek. A Petőfi Művelődési Központ rendezésében József Attila legjobb barátja, Juhász Gyula halálának évfordulójára *Testamentom* címmel nagyszerű kiállítást rendeztek Vajnai János grafikáiból, Szabó Rózsa tanárnő irodalmi válogatásával.

Régiónk szülötte, Vajnai János szépséges, alföldi tájakat őrző és megmutató fekete-fehér és színes grafikáinak nemes kincseiből gazdagítja képeinek megtekintőit, átadva nekik azt a varázsos hangulatot, amelyet igazán csak a költészet és a képi ábrázolás eggyé olvadása idézhet elő.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna
Képek: József Attila Gimnázium Makó

Dr. GAZDAPUSZTAINÉ
dr. ZALOTAY ERZSÉBET
(1931 - 2013)

EGY MEGÍRATLAN REGÉNY

Dr. Gazdapusztainé dr. Zalotay Erzsébet középiskolai tanár a *II. Bécsi döntés* hatásait kutatta, amit regényben szeretett volna megörökíteni. Ebből gyermekkori emlékeinek egy részletével emlékezünk reá. E regényét és a *Vásárhelyi Látóhatárnak* szánt írásait Schupiter Erzsébet néven jegyezte, míg a 2007-ben kiadott *Mezővárostól iskolavárosig* című tanulmánykötetét dr. Zalotay Erzsébet néven.

A Riska-tehén nem főszereplő, csupán Heim Róbert egyik jószágja. A főváros közeli település az utolsó évtizedben szépen épült, különösen Heim Róbert háza. Az utcafront szobákká alakult, az új konyha, kamra benyúlt az udvarra.

- Mire a kislány tizenéves lesz, neki külön szoba kell. A fiúk pedig maradnak a nagyobbik szobában – magyarázta Heim Róbert a szomszédoknak. Az egyikük fejében egészen más kérdés fogalmazódott meg: „Hogy érte el Heim, hogy őt egyszer sem hívták be katonának?” - de nem mondta ki.

Ez a hangulat június elejére megváltozott. A rádió ismételte, hogy légiriadókor menjenek az óvóhelyre, nem egészen ok nélkül. Minden délelőtt ugyanabban az időpontban nagy amerikai repülőezred úszott át a fejük felett keletre. A katonaviselt férfiak ezrednek nevezték el. A családjukat leküldték a pincékbe, ők maradtak, meg akarták számolni, hány gépből áll ez a hosszúra nyúlt fegyvelmezett egység. A repülőgépek kisebbnek látszottak, mint egy ember kisujjának a felső ujjperce, dübörgő hangja azonban már messziről hallatszott. Tízszor tíz gépből állt egy alakulat. Az első és második sor meg négy-négy egységből, az nyolcszáz repülő. A harmadik sor csak két század. Mindegyiket három gép irányította, az egészet meg öt. Ez több mint ezer. Az első nap két ezred is elhúzott felettük. Azt mondják, másutt még több.

A férfiak csak akkor mentek le az óvóhelyre, amikor angol repülők gyújtóbombákkal szórták meg a közeli Pestet. Az amerikaiak precízebbek. Amikor eléri célpontjukat, egyszerre engedik le bombáikat, és amikor a földrengésszerű dübörgés elhal, ők már - egy hatalmas szabályos félkört leírva - visszafordulva indulnak valamivel délebben jövetelük útvonálánál, visszatérnek Szicíliába. Terhüket leszórták, így hangjuk sem olyan dübörgő.

Estére kelve egyre fáradtabbak, de ma sikerült gyorsan elaludniuk. Meddig? Utó-

lag sem sikerült rájönni, hogy az észveszejtő sikongás mikor ébresztette fel őket. Éhesen is így visítanak a malacok, de az éjszaka közepén, és nem ilyen kétségbeesetten. Heimné az ágy fájába kapaszkodva próbált eljutni a besötétített ablakhoz. Vakító fény vágódott a rémülten ébredők szemébe. Felfogni is idő kellett. A szomszéd villa égett, a Heimék disznóóla volt legközelebb a hatalmas lángokkal égő épülethez.

A család, a gyerekek is, a vakító fény ellenére nehezen találták cipőiket, télikabátjukat. Mire elértek az ólakhoz, kétségbeesett fejükben megszületett a megoldás. Szinte hálálkodva gondoltak arra, amikor úgy döntöttek - az új konyhát is alapincézik. Zsákokban állt ott a jószágoknak szánt takarmány. Az öt malac megjuhászokdva követte gazdáit az ólból a takarmánypincébe. Volt ott annyi régi bútor, hogy a takarmánypincét el tudták keríteni az alsó sor többi részétől.

- Az ólat szét kell szedni!

Az istálló mellé épített ól száraz deszkáit a család messzire, a kertbe hozta szét. Próbáltak reménykedni, hogy hozzájuk nem csap be a tűz. Egy napig csend is volt.

A következő nap, ahogy szokott, kilenc órakor zúgott fel újra a sziréna. Ezek nem az amerikaiak. Alacsonyabban jöttek, nem is olyan rendezetten. Mint a vadászok, egy csoportban, de mintha külön-külön célpontokat keresnének. A szülők a gyerekeket lezavarták az óvóhelyre. Ők meg a lépcsőn félúton megállva figyelték az angol gépeket. Nem szóltak egymáshoz egy szót sem, nem mozdultak, de nagyon is együtt féltek. A süvítés nem hallatszott, vagy csak ők nem hallották, de az istálló feletti szénapadlásról felcsapó tüzet már látták. Heim, mint a nyíl, rohant az istállóba. Egy-két perc se telt bele, eszeveszett nyerítéssel száguldott ki a két ló, utánuk próbált dőcögni a Riska tehén.

Róbert nem jön. A feleségét olyan rémület fogta el, amikor az ember nem tudja, jól cselekszik-e. A kiterített vizes ruhákból a dunnahajat rántotta le, és kitért karokkal rohant az istállóból kitérő füsttel szembe. Benn a férje próbálta magáról letépni a lángot fogott inget. Heimné hátulról ráborította a frissen kimosott dunnahuzatot és rángatta kifelé a füsttől már nem látó férjét. Csak kinn, a világosban fogta fel, mekkora sebesülés érte a férfit. Nem nézett körül, csak kiabált:

- Orvost! Orvost!

A nagyfiúnak eközben sikerült az arató kút csapjára csavarni a pincében talált gumislagot. Anyja kiáltását se rögtön fogta

fel, mert ő a tüzet akarta oltani. Már elérte a vízsugár a tüzet, amikor meglátta apja égési sebeit. Azonnal felfogott mindent. Öccse kezébe nyomta a slag végét és elrohant. A tanuláshoz néha egy-két perc is elég. A kisebbik fiú akkor kezdte oltani a tüzet, amikor a szénapadlásról lezuhantak az istálló padlójára a gerendák a szénakötegekkel együtt. A nagyfiú egyedül tért vissza.

- Az orvos nem jön?

- De jön, csak sok a sebesült.

Jött is. Kezében egy kisebb papírszak. Benne tenyérnyi nagyságú gézlapok. - Ezzel ekkora sebet nem lehet bekötözni!

- Nem, de nincs más. A patikát kifosztották.

A nagyobb fiú órákig oltotta a tüzet, mígnem a szénakötegek a víztől kezdtek tocsogni. Az anyja és a kislány cserélgettek a sebekben a sebolajjal megcsepegtetett gézlapokat. A kisfiú beszólt a pincébe:

- A tehén lenn a kert végében az ér mellett keservesen bög.

- Szent ég! Szenved, mert ma este nem fejtem meg. De én oda le nem tudok menni.

Hogy melyik gyerek vezette fel onnan a Riskát, az anyja nem tudja megmondani, csak fogta a fejős dézsát és a sámlit, leült az állat mellé fejni. A tehén lassan lenyugodott, abbahagyta a bögést.

Az újonnan támadt csendben Heimné fegyverropogást hall, méghozzá nem is messziről. Itt lenne már a front?

Talán másodperc alatt történt. A tehén, mintha első két lábával térdre akarna ereszkedni orrával támaszt keresve a földön. Heimné szinte öntudatlanul emelte ki a teljes dézsát a Riska tőgye alól. Az meg eldőlt, szerencsére nem a gazdasszony felé. Az aszszony mentette a tejet a konyha biztonságos zugába.

„Egy napra még van tejünk” - mondta ki hangosan.

Éjszaka nem mertek visszamenni a lakásba. Eszükbe jutott, hogy a nagypapa halála után, annak régmódi, vastag fából készült ágát lehozták a pincébe, azt átvitték az óvóhelyre. Az ikrek matracokat, takarókat cipelték le a lakásból. Apáé az ágy, anyának a nagyfiú egy kárpitozott fotelt hozott le.

Éjszaka nem volt riadó. Reggel anyja elindult a tejért a konyhába. A konyhaablak alatt feküdt még mindig a tehén teteme.

„Hogy nem vettem észre tegnap, mitől halt meg a Riska.”

Csak ekkor látta meg a lövés helyét és a kicsordult vért a jószág bordái közt.

Schupiter Erzsébert

AZ EMBER ITT

Az én időm úgy elmúlék,
Mint az árnyék, elenyészék;
Minden testem elaszta,
Mint a lekaszált széna,
Amely meg nem éled többé;
De te megmaradsz örökké,
És a te emlékezeted,
Mindörökre megtart híred.

Imádság Sion helyreállításáért

A hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnázium és Szathmáry Kollégium 2013. április 16-án a gimnázium egykori diákjaira emlékezik, akik a holokauszt áldozataivá lettek. A bethlenes diákok *Az ember itt* című műsorukkal idézik föl a történeteket.

Imát mond Bán Csaba református lelkipásztor. Megnyitó üdvözet - Tóthné Kecskeméti Katalin, Klebelsberg Intézményfenntartó Központ, tankerületi igazgató. Emlékbeszédet mond a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium képviselője. A túlélők nevében dr. Szigeti János emlékezik. Kaddis - Markovics Zsolt, szegedi főrabbi.

Verset és prózát mond Simon Gabriella 12.A és Szász-Tamás Anita 10.A osztályos tanuló. Gitáron közreműködik Koncz Barbara 12.B osztályos diák. Énekel Horváth Ildikó, Józai Csilla, Kérdő Alexandra, Kovács Annamária, Radnai Renáta, Széles Szilvia, Török Boglárka, Varga Tünde. Narrátor Németh Dániel 11.B osztályos tanuló.

A falakon látható emlékképek Bányai Béla festőművész újragondolásában kerülnek az emlékezők elé. Az alábbiakban a narrátor szövegrészleteiből idézünk.

„1944. március 19-én a náci német hadsereg megszállta Magyarországot. A hatalomra jutott, Sztójay Döme vezette bábkormány sorra hozta a zsidóellenes rendeleteket. A magyarországi zsidóság gettóba tömörítése, majd deportálása 69 éve, 1944. április 16-án kezdődött meg Kárpátalján.

Az egész országra kiterjedő akciót néhány hét alatt végrehajtották. Április közepe és július eleje között több mint százhetven gettóban vagy gyűjtőtáborban 437 ezer embert zsúfoltak össze.”

„A tömeges deportálás május 15-én kezdődött. A gettókhöz és téglagyárhoz legközelebb eső vasútállomásokra megérkeztek az üres vagonok. Ezt követően a lezárt utakon, szigorú csendőri kísérettel elindult a menet az állomás felé. A pályaudvaron megkezdődött a bevagonírozás. Egy legfeljebb 40 fő elhelyezésére alkalmas vagonba 60-80-100 embert zsúfoltak be a maradék csomagokkal együtt. A csendőrök a legkisebb ellenállás esetén azonnal lőttek. Július 9-ig 147 vonattal, kb. összesen 430.000 embert deportáltak.

A vonatok néhány kivétellel mind egy irányba indultak: Auschwitz-Birkenaubába.”

„A deportálásból hazatérőknek, a pesti gettóban felszabadultaknak, a bűvőhelyekről előmerészkedőknek a pusztaság életükön kívül semmijük sem maradt. Elkobzott vagyonuk idegen kezekbe került, szétszóródott, elpusztult.

Ám nemcsak anyagi nehézségek támadtak: a túlélők egészségi állapota kétségbejítő volt, a táborokban, a munkaszolgálatban, a pesti gettóban és bujkálásban legtöbbjük fizikai és lelki ereje felmorzsolódott. Legnehezebb mégis a családtagok, rokonok, barátok halálának feldolgozása lehetett.”

Radnóti Miklós

HETEDIK ECLOGA

Látod-e, esteledik s a szögesdróttal beszegett, vad tölgykerítés, barakk oly lebegő, felszívja az este. Rabságunk keretét elereszti a lassu tekintet és csak az ész, csak az ész, az tudja, a drót feszülését. Látod-e drága, a képzelet itt, az is így szabadul csak, megtörtetett testünket az álom, a szép szabadító oldja fel és a foglyotábor hazaindul ilyenkor.

Rongyosan és kopaszon, horkolva repülnek a foglyok, Szerbia vak tetejéről bűvő otthoni tájra. Bűvő otthoni táj! Ó, megvan-e még az az otthon? Bomba sem érte talán? s van, mint amikor bevonultunk? És aki jobbra nyöszörg, aki balra hever, hazatér-e? Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?

[...]

Este van, egy nappal rövidebb, lásd, újra a fogság és egy nappal az élet is. Alszik a tábor. A tájra rásüt a hold s fényében a drótok újra feszülnek, s látni az ablakon át, hogy a fegyveres őrszemek árnya lépdél a falra vetődve az éjszaka hangjai közben.

Alszik a tábor, látod-e drága, suhognak az álmok, horkan a felriadó, megfordul a szűk helyen és már újra elalszik s fénylik az arca. Csak én ülök ébren, félígyszitt cigarettát érzek a számban a csókod íze helyett és nem jön az álom, az enyhétadó, mert nem tudok én meghalni se, élni se nélküled immár.

*Lager Heidenau, Žagubica fölött a hegységben,
1944. július*

BÁNYAI BÉLA: EMLÉKKÉPEK

SOKATMONDÓ STARTOLÁS

Hézső Ferenc jubileumi tárlata

Ákár bizalommal, akár gyanakvó félelemmel fordulunk az idő talányos léte felé, egyet bizonyosra vehetünk. Nincs nála nagyobb úr. Ő az igazi nagyhatalom, a tényleges uralkodó, nem pedig Amerika vagy a kolosszális Kína. Ő az ártatlan, spontán természetet értelmesen tagolt táji és urbánus zónákká formálta, a köznapi események egymásutánjából meg történelmet csiszolt. E mozgékonyak, termékenyek tűnő létező igazában a mi fajunk agyszüleménye. Mégis elég gyakran fölöttébb misztikusnak, megfoghatatlannak mutatkozik. Bár minden áldott nap, minden esztendőben találkozunk vele, ám semmi közelebbit nem tudhatunk róla. Mert az időt még senki nem látta. Noha valójában velünk van, bennünk van, egyben fölöttünk és mögöttünk is állhatatosan tartja magát. Igaz, alkalmanként csak parányi percekre, másodpercekre szorítkozik, mégse misztifikáljuk a részletek szerepét. Hisz bárhogy is vesszük: az idő lényegében kozmikus, mindenható tényező. Szinte isteni dimenziójú.

Miért idézem az idő különös, paradox természetét? Leginkább azért, mivel halandó létünket a vele való folytonos küzdelmeknek és együttállásoknak is felfoghatjuk. És itt a vásárhelyi képzőművészet átfogó tartománya ugyanúgy érdekelt, mint a rendkívül produktív, karakteres Hézső Ferenc festői és közművelődési munkássága. Igen, az idej esztendőben lesz az Őszi Tárlatok jubileumi, 60. bemutatója, amint a most kiállító közismert mestert is hasonló motívum vezérelte ide. Épp 75 éves, mintegy háromnegyed évszázad birtokosa. Ami bizony szép, tekintélyes idő. És csakugyan: Hézső Feri voltaképp a nagy generáció legvégű, aktív mohikánjának tekinthetjük. Majdhogynem a kezdetektől képviselteti magát a város rangos, változékony országos bemutatói. Ő ugyan alapvetően nyitott, progresszív egyéniség, másfelől viszont roppant hűséges természetű. Neki Vásárhely valami olyan, mint Tintorettonak Velence. Gyökeres, megmáshathatatlant, sűrű tartó kötelék.

Tényleg: a kitűnő filozófus-író Jean Paul Sartre remekbe szabott esszéjét szentelt e festőóriás kesernyős sorsának felderítésére. Így a *Velence foglya* című kötetből megtudjuk: a friss szemű, agilis Tintoretto jóformán majd minden feladatot elvállalt, s tisztesen megoldott, csakhogy szeretett városa megbecsülését, valódi respekcióját megszeresse. A hanyatló, enervált Velencének azonban Tiziano klasszikus, harmonikus piktúrája kellett, mintsem önnön fiának nyugtalan, felzaklató manierizmusa. Talán nem sokat tévedek, ha Hézső Feri mozgalmal, konzekvens pályafutásába is valamelyest beelátozom e művészetszociológiai feszültséget. Ő is magáénak érezte Tornyaiék, Endre Béláké, Kosztáék plebejus és nemzeti arculatú örökségét, egyúttal maga is a kultúra mindeneseként folytatta életét. Hisz a festészet mellett folyton-folyvást tanított, tanárkodott egész az általános, a középfokú képzéstől az egyetemi oktatásig. Agilis, startoló fiatalságára mégis egy kesernyős árnyékzóna vetült. Minthogy legelső önálló tárlatát – amelyet 1967-ben a Tornyai Múzeumban rendeztek meg – idő előtt, botránnyosan bezáratták. Mintha az alkotó vitális, korszerű felfogása merőben idegen lett volna a vásárhelyi szellemiségtől.

A hatvanas, hetvenes évek szemléleti, kultúrpolitikai viszonyai? Ami azt illeti: elég

képlekeny, átmeneti időszakban vagyunk. Az Őszi Tárlatok üde, friss hatású újrealizmusának köszönhetően a banális, erőltetett szocreál programnak immár befellegzett. Ekkor a hatalom birtokosai a hiteles, etikus és nemzeti profilú vásárhelyi művészet mellé tették le voksukat. Habár a párt vezetők sajtó-fórumának címodalán egyre-másra azt olvastuk: Világ proletárjai, egyesüljétek! Csak hát miféle világnézeti egységet találhatunk a globális, nemzetközi eszmekör és a népies, hazai elkötelezettségek között? Az égvilágon semmilyet. Más kérdés, hogy e periódusban már a modern, avantgárd törekvések is szépen, lassan zöld utat nyertek művészetünkben. A szentendrei és vásárhelyi alkotók mégis félig-meddig szigorú farkasszemmel méregették egymást. Akárha kibékíthetetlen kontrasztok feszültségének a bátrabb, egyetemesebb formatartalmak és a szelidebb, posztimpreszionista megközelítések között. Holott ez nem igaz. Erre Hézső Ferenc korai, korszerű tolmácsolású művei is jó példát nyújthatnak.

Nem véletlen így, hogy a hetvenes, nyolcvanas esztendőben szokatlanul heves, széleskörű vita bontakozott ki a vásárhelyi művészetéről. Ebben Feri is, én is megszólaltunk. Majd ettől az időszaktól az Őszi Tárlatok szemléleti alapállása is jócskán megváltozott. Immár nyitottá vált az elvontabb avantgárd törekvések előtt is. Igaz, Kohán György, Végvári Gyula vagy Hézső Ferenc szemlélete korábban is ebbe az irányba mutatott. Innen adódott, hogy egyedül a robusztus, erőteljes, expresszív és kubisztikus nagymester, Kohán György volt az, aki vehemensen ott állt Hézső Feri mellett. Jó úton jár – biztatta nemegyszer fiatalabb festőtársát. Hogy mi ez a valóság-szemléleti, stílári nyomvonal? Emlékszem: a hatvanas években a neves fizika professzor, Marx György egy korszakos érvényű, progresszív esszével fordult kortársaihoz. Ne áltassuk magunkat – figyelmeztetett bennünket az *Új Írás* hasábjain megjelent *Gyorsuló idő* című dolgozatában. Vége a nyugalmas, nosztalgikus harmóniáknak, a társadalmi, technikai haladással ugyanis egy kihívásokkal teli, dinamikusabb világ köszöntött ránk. Vagyis aki biztonságban, otthonosan akarja érezni magát parányi hazánkban, az ne csupán házhelyekben, térszférákban gondolkozzon. Mert nekünk meglóduzott, felpörgetett időnkben is otthonosságra kell lelnünk.

Kortársi szinkronitás? A tér-idő viszonyok autentikus respektálása? Szerintem ezek azok a művészi vonások, amelyekkel Hézső festésze szembevetően elválíktársai felfogásától. Kissé olyan ez, mint a nagybányaiak és a neosok meg a Nyolcak közötti feszültség. Kernstok Károly már a ráció, az értelem elsődlegességét hangsúlyozta a hagyományosabb látás- és érzelmkultusszal szemben. Tudjuk: az itteni, közkedvelt meseterek jó része is előszeretettel fordult a historikus gyökerű lágy, nagyvonalú és többretegű traktálás felé. Amint a létszerű, atmoszférikus nyugalmat vagy az ikonikus tömörséget, méltóságot is kedvelték. A jelenlegi alkotásokat viszont a festői dinamizmus, a színbeli elevenség felfokozott mómora járja át. Hézső Feritől mégis idegenek a tágas, kéken

tündöklő égboltok, miként a tanyaromantikát sem kultiválja. Őt inkább az emberi, környezeti motívumokban lezajló változások érdeklik. Kifejezési támpontjait pedig hol Cézanne-tól, a francia kubistáktól és Victor Vasarelytől kölcsönzi, hol meg Uitz Bélától, Derkovitstól vagy Barcsay Jenőtől. Egy realista bázisú, szerkesztő elvű és transzparens festéssel van dolgunk, amelyben a térbeli, időbeli mozgások és áthatások is tisztesen működnek.

Persze legyünk figyelmesek a szemléleti, stílári elmozdulásokra is. Hisz a korai – bejáratnál elhelyezett – tájlatomások a hatvanas évek jellegzetes modernizmusát idézik. Szerkezetes, kontúros házelemek és fák, egyben kevert és dekoratív színötvetetek. Ahogy ez többé-kevésbé Kohán, Dér István vagy Lóránt János festészetében is tetten érhető. A következő periódusban viszont vegytisztább hangzatú dekoratív, dinamikus víziók kerülnek elénk. Míg a Tél zúzmarás, lakonikus egységbe egy olajkút jelzés épül bele, addig a *Vörös kakas* vagy a *Bicikli megőrző* ennél is tovább halad. Itt már a szabad, szürreális komponálás és a szerkesztő elvű fegyelem szerves együttállását, továbbá a futurisztikus sugallatokat is érzékelhetjük. A magam részéről akkor élvezem leginkább az alkotó látomásait, amikor termoduláló, értelmező eszközeivel valahogy koncentráltabban, visszafogottabban gazdálkodik. Elég most csak megkapó, tanulságos *Mérleges asszonyára*, de még inkább a *Kapuban* című szimbiozissára utalnom. Aztán a merész stilizált, dekoratív, op-artos képváltozatok jönnek, ahol a művész egy szélsőséges kifejezési, műfaji határpontra jutott el. Ezúttal már nem a különállások, a kontrasztok térfeszültségét hangsúlyozza, hanem az analóg tér- és formartípusokból egy-egy újszerű alakvariációt létesít. Én sajnálom, hogy ez a szellemes, szintetikus igényű képsorozat valahogy abbamaradt. Habár az alkotó analitikusan finom, vonalkázó tájírójában bizonyos kesernyős, engesztelő örömekre lelhetünk.

Az idővel gyakran bajban vagyunk. Most is. Hiába érintettem politika és művészet, közizlés és korszerűség, a vásárhelyiség és az avantgárd kérdéseit, Hézső Ferenc termékeny, izgalmas és progresszív munkásságát így sem bírtam kellően befogni. Jó lett volna beszélni arról: vajon miként alakulhatott volna pályája, ha netán értőbb szakmai és civil közegben tölti szorgos évtizedeit. Mert a szellemi magányosságot a legkülönbözőbb hazai és nemzetközi művésztelepek sem kompenzálhatják igazán. Nem bizony. Amint a murális, monumentális feladatok szűkösségét is ajánlatos lenne szóba hozni. Hisz az efféle terepeken bomlik ki az alkotók legautentikusabb jelbeszéde, nem pedig az apróbb táblaképeken. Nem csoda hát, ha a művész már legelső tárlatának katalógusában is ilyenféle megbízásokról ábrándozott. De ne legyünk telhetetlenek. Elvégre Hézső Ferenc már e startoló műveivel is bizonyította, hogy ott van a helye a tisztes, progresszív művészek táborában.

Szuromi Pál

(Elhangzott Hézső Ferenc jubileumi kiállításán 2013. január 26-án az Emlékpont Múzeumban)

HÉZSŐ FERENC 75 ÉVES

Azt mondják, hogy az életnek vannak szintjei, a halálnak vannak színei, s ennek az egésznek van értelmes irányultsága.

Időnként azonban nemcsak hallomásból tudhatunk a földi lét értelméről, feladatáról, hanem meg is tapasztalhatjuk.

Én személy szerint a gimnázium tájékán kezdtem érdeklődve nézni a világ dolgaira, és kezdtem megérteni az összefüggéseket.

Jól rajzoló diákként a szünetben mindig helyrehoztam 4-5 osztálytársam feladatát, (erre volt időm, hiszen két rajzóra volt egymás után) aztán a saját munkámat még cizelláltam egy kicsit, s jött az óra vége. Akiknek segítettem - az mindenki 5-öst kapott - én meg 4-est.

Az indoklás a tanár úrtól az volt, hogy: tőled többet várunk Béla!

Hézső Ferenc volt az a tanár, aki ily módon terelgetett az élet nagyobb igazságai felé.

Jól tette.

Ha az ember nem vár többet magától, akkor az előző szinten marad.

Persze a fölfelé törekvés sohasem magától értetődő és konfliktusmentes. Rajtunk múlik, hogy melyik szikrát vesszük észre. Rajtunk múlik, hogy táplálgatjuk-e a tüzeket, s nem engedjük őket elhamvadni – a fájdalomabbakat sem –, amelyek olykor-olykor meg-megégetnek. A művészet útja ugyanis nem könnyű út.

Csábító a széles, könnyen járható, de a keskenyebb, meredekebb, veszélyekkel teli, izzadságos úton talán több örömet kap az ember, s a KATARZIST. A sok kis katarzis az út során, az kell ott legbelül az embernek, de az igazi nagy katarzis, az pedig újabb szikrákat gyűjthet, akkora ereje is lehet.

A művész tehát választhat, hogy melyik utat járja. Ez szíve joga.

Választása közben azonban időnként olyan gvarló, hogy új témákban, új módon keres mások által el nem ért katarzist, s nemcsak a mások által már bejáratos hatásmódoiban bízunk.

A megvilágosodó felemelő élmény átéléséhez és átadásához azonban más valami és valaki is kell.

Nagy szerencse (vagy szerencsétlenség?) - hogy ott a KOR amiben élünk.

A tisztességes ember mindenképpen keresi a kor kérdéseire az adekvát válaszokat, s rá kell lépnie addig járatlan utakra is.

Hézső Ferenc fogta magát, és félkockázta az addig homogén fölkockázhatatlan alföldi tájat, fölkockázta az embert, fölkockázta az ember lelkét.

Így a lényegtelen sarkok egyenlővé váltak a centrummal, a horizontális rögtön egyúttal vertikálissá is vált.

Bátor nyírbálás volt.

Ez a festészeti mód akkor nekem furcsa volt. Nem értettem, de elgondolkoztattott.

De talán a „föstő” is csak érezte, hogy ezt kell tennie, bár a miért-ről talán ő sem sokat tudott.

Ugyanis az OPART nem jó válasz ezekre a kockázásokra.

Ezek a kockák nem fények, nem szerkezetek, hanem felbontás.

Negyven évet kellett várni erre a szóra: PIXEL.

Pixel mindenben lehet. Egy vödörben, egy kakasban, egy nadrágban, gondolatban, vagy a lélekben.

Egy kezdeti, sokszor érthetetlen világban Hézső Ferenc képei nagy kockákkal kezdődtek, később lettek apróbbak, ahogyan a technika is fejlődött a vizuális fronton.

A kockázás, a PIXEL, így nagyon is emberi megközelítés, hiszen maga a felbontás mértéke egy állapot és válasz. (Annyi, amennyire képesek vagyunk.)

- Az ember a teremtésből ennyit képes ábrázolni, s ennyit már meg bír magyarázni, vagyis újrateemt. *Emberi módon újrateemt, közöl.* -

A teremtés ugyanis értékesebb, ha tudunk róla, s nemcsak úgy megtörténik.

DE, ha tudunk róla, akkor meg: VAN! Létezik! Megfogható!

Ha létezik, akkor: *van helye.*

Illetve: HELYE VAN! Minden jó szándékú teremtésnek helye van a világegyetemben, így minden erre való törekvésnek helye van, amely a világ megismerésére vagy javítására törekszik, bármilyen felbontásban is kerül elénk. Igazából nekünk is segítség a változások elején a viszonylag kis felbontás, mert így válnak az új dolgok felhasználóbaráttá.

Így nagy szerencse, hogy ez a hely, (a teremtés színtere) észrevehető, felismerhető, mint a folyó mellett a kavics.

A kavicsnak pedig egészen különös élete van.

Amikor millió számra van a parton, akkor fel sem tűnik.

Ha viszont az üledék, a szél, a föld már dolgozott rajta, messze kerül eredeti helyéről, úgy kell kibányászni, akkor talán igazi kincsek-re lelhetünk.

Amennyiben vesszük a fáradságot, s feltörjük, (megismerjük) a kavicsokat, a csoda elénk tárulhat, s amit igazán értékelünk, az a belső csillogás, a ZÁRVÁNY, minden ásványgyűjtő álma.

Természetesen a kavics belső titkainak megfejtéséhez kell egy külső hatás, - egy másik erő, ami a kincseket meg akarja találni. A felszínes vizsgálódó ugyanis semmit sem fog találni.

Ezen a ponton találkozik a festő szándéka, s a végső akarata a befogadóval.

A kavics zárvány szeretne lenni.

Mi meg szeretnénk csillogó zárványokat találni.

A kör bezárult. A dolgoknak szükségük van egymásra.

Az embereknek szükségük van az emberekre. A művésznek a közönségre, a közönségnek a művészre.

Hézső Ferenc a hatvanas évektől élt egy világban, amit a maga számára is meg akart magyarázni. Ezt egy bizonyos felbontásban élénk is tárta.

Az alkotások kiállták a tét, s az idő próbáját, és kiderült, hogy tényleg a korról, a kor embereiről szólnak a művek, s teszik ezt a legősibb festészeti eljárással, a tojástemperával. Így a valóban értékes belső tartalmak nemcsak zárványokká váltak, amikre érdemes rábukkanni, hanem az elődök tisztelete, az ősiség is átérzhető a kor aktuális kérdéseivel foglalkozó újszerű előadásmódban is.

Az atya gondolkodása ez.

Nagyon jó, hogy időnként számvetést kell az embereknek készíteni.

A 75 éves tapasztalat erre pompás alkalom egy festő számára.

Bárcsak mi is ugyanolyan hitelesen, s legalább ugyanakkora felbontásban láthatnánk mai világunkat, mint ahogy ezt Hézső Ferenc a művei által pályafutása alatt tette, s ennyi elkötelezettséggel tudnánk a dolgok végére járni, hogy választ kapjunk a mai kor mai kérdéseire, hogy jobb legyen a Világ.

Bányai Béla

▲ SZUROMI PÁL MŰVÉSZETI ÍRÓ

▼ HÉZSŐ FERENCNÉ, HÉZSŐ FERENC, DR. BLAZOVICH LÁSZLÓ, ALMÁSI ISTVÁN

(Fotó: Magistertheodorikus)

ALKOTÓI GONDOLATOK EGY KERÁMIA KOMPOZÍCIÓRÓL

A Kossuth tér és dr. Rapcsák András utca találkozásánál, a belváros szívében láthatjuk Tuza László kerámia anyagból megálmodott alkotását. A művész megadja a téren sétáló és tekintetét a kompozíción megpihentető nézőnek, hogy fantáziáját szabadjára engedve adja át magát a formai élményeknek. A művészi élmény tárgyiasult valóságában egy nyíló virág szirmait éppúgy láthatjuk, mint a természet burjánzását. Felkavar, gondolkodásra készít, s mégis harmónia sugárzik belőle, melyre a 21. század embere is vágyik...

Arra kértük Tuza László keramikust, szobrászt, hogy ossza meg velünk alkotói gondolatait e köztéri kompozíciója kapcsán.

Nem árt, ha az alkotó gondolatai, vagy azok a körülmények, melyek művének létrejöttét meghatározták, a közönség is be van avatva, hiszen az is belejátszik a mű keletkezésébe.

Azzal kezdődött az egész, hogy a polgármesteri hivatalból felkértek, hogy én is vegyek részt a belváros szépítésében. Így elkészítettem egy makettet, melyet a többi művésztől beérkező alkotással együtt egy szakmai zsűri értékelt, melyet elfogadott, s augusztusban hozzáláthattam e műalkotás megvalósításához.

Mi az, ami kezdettől fogva központi téma volt?

Az, hogy én kerámikus vagyok, s az alkotás kerámia anyagból készül. S volt a tér, a leendő alkotás helyszíne.

Az utca közepére tervezték, a játékbolt elé. Mindenkor egy konkrét helyre kértek tervet. Az én elgondolásom az volt, hogy legyen egy kúpba csúcsosodó formavilág. Ennek a tégigénye valamelyest semleges, de mérete, az arányai nem. A maketten 2,5 m volt az elképzelés. Kiderült, hogy a helyszín nem jó, ezért *kikerültem* az utca elejére, tulajdonképpen a tér legexponáltabb helyére. Abban a pillanatban azt mondtam, ez szinte lehetetlen. Igen ám, de a méretekkel gond volt. Magának a kúpnak a formája az megfelelt – gondoljunk a Match áruház tornyára vagy a régi templom, a városháza tornyára –, de meg kellett, hogy emeljem fél méterrel az egésznek a magasságát. Az alsó dobon emeltem 30 cm-t – a posztamens magasságán –, a többin pedig arányosan. Az arányai jók, s ez a legfontosabb. Azt szoktam mondani: A hal a vízben él, a szobor a térben él.

Vannak alkotások, melyek nem arányosak. Ezekről a közönség általában nem tud, csak valami hiányérzete van, s nem tudja, miért. Az a legfontosabb, hogy egy térben eltaláljuk az arányokat. Amikor megemeltem a dobot, akkor lát-

Isteni gondolata volt az önkormányzatnak, hogy megbízott ezzel a munkával, mely által Vásárhely főterére került az alkotásom.

Arra törekedtem mindem mozdulatommal, hogy a vásárhelyi embereknek esztétikai élményt nyújtsak.

szott, hogy hiányzik valami, üres volt. Ezért tettem be oda egy frízt, mely nyitánya az egésznek. Ez a fríz körbefut, mint mindegyik motívum. Ez a motívum indítja el az egészet, de ha felülről nézzük, akkor lezárja. Az egyik néző azt mondta, ez a zöld olyan, mint valami növényzet. Igen, épp ez volt a cél, hogy ezt szimbolizálja, ugyanakkor ki is töltsse a teret, amely enélkül üres lenne.

Jött egy idősebb hölgy, s a kerékpárjára támaszkodva azt mondta: nem tudom mi ez, de jó ránézni, harmonikus. Ez egy első megközelítés volt.

Én tovább megyek, meghagyva mindenkinek a gondolatát, az asszociációját. Hogy mi is ez? Ez egy kúpba szerveződő, három emeletes kerámia elemekkel építkező térforma. A hármas egységet tartó elemek nemeskőből, gránitból vannak. A függőleges tartó posztamens belül vasbeton, melyet kerámiával burkoltam. Az alsó posztamens átmérője 2,5 m. Mivel az utca burkolatából tíz cm-rel kiemelkedik, szintén nagy jelentőségű.

Arány

A legfontosabb az arány. Az előbbi a külső arány, mely a térben való elhelyezkedését jelenti.

A belső arány nem más, mint az alkotás tagolódása, mely a ritmusát adja. Ha a színeket nézzük, akkor a világos

színekkel „fehérel” indítja és lezárja az objektumot. A képzeletbeli háromszög a kúpot zárja le. Nekem azonban az a célom, hogy lezárjam, ugyanakkor ki is nyissam, hiszen a felső elem kinyitásával a végtelen térben még egyszer kinyílik, mint egy virág. Most elejtettem egy szót, virág, de ennek nincs különösebb jelentősége ill. lehetséges más asszociáció is.

Anyag

Az anyag is irányítja az embert. A szobrászatban ez így van. A kerámiaművészetben meg különösen. Az anyagnak formaalkotó szerepe van. És ott van még az égetés. Hadd mondjam el: 15 %-kal nagyobbra készült a nyers méret, mivel összeég. Magas tűzön, 1250 fokon égetett tűzálló anyag lesz.

Vásárhelyen a hagyományos kerámiákat, a fazekasok termékeit 1000 fokon égetik.

Vásárhely életében a kerámiaművesség a múltban és jelenben is rendkívül jelentős. 100 évvel ezelőtt itt még száz fazekas volt.

Ez az alkotás egy kicsit a kerámia anyagnak egy formai költészete. Ezt az alkotást nem tudtam volna más anyagból megvalósítani csak kerámiából.

Az anyagok együttélése itt is fontos. A nemeskő alkalmazására gondolok.

Forma

Összefoglalhatjuk az alkotás formai világát. Arról már volt szó, hogy az alsó részre miért került a fríz. A középső a legdinamikusabb és legerőteljesebb egység a körbefutó nagy formákkal. A forma dominál; körbe hullámzik, dagadó hullámzó formát ölt. A fölötte lévő egység vertikális, fölfele törekvő. Ez is egy ellentét, de az is hullámzik. Ezt az egész kavalkádót, formai élményt, mozgást, egy felső - színében is elütő

– fölfele, kifele nyíló kráter forma zárja le. Lezárja, ugyanakkor föl is bontja az egész gondolatot a végtelen térben. Ez az, amit látunk!

Szín

Fontos tényező az alkotás színvilága. A kerámia műfajának sajátossága a színezés lehetősége. Tizenöt féle szín van benne. Nem nagyon különböznek, de én tudom, hogy mire törekedtem. A gazdagságát, az összbenyomást határozza meg. A pasztell színeket alkalmaztam, kerültem a kontrasztot. Az alsó szint a barna, a kenyér színe, kötelez arra, hogy a kővel harmonizáljon. A felső szint is a kővel harmonizál, a türkiz a növényi indítást hozza vissza. Azt is lehet mondani, hogy az egész a térben fürdik és kavargog.

Asszociáció

Nem akarom meghatározni. Nyitva akarom hagyni. Olyan ez, mint a költészet. Ne tudják feltétlenül, hanem inkább érezzék azt, amit látnak.

Nyilvánvaló, hogy az alkotónak a formai eredménye az egy asszimiláció. Honnan van ez? A természetből. Onnan veszünk mindent, az adja az élményt. A művészi forma az egy más élmény, de a gyökerei és a mélységei azok a természetben és alkotó múltjában rejlenek, az ő élményvilágában. Azt szoktam mondani, az eszkimó az bizony jéghegyeket, havat dolgozna össze, de én, aki ennek a természetnek a gyermeke vagyok, én a legnagyobb csodának a körülöttem levő világ formakincsét tartom, abban nőtem föl. Ha megkérdezik tőlem, ezen a világon melyek voltak a legérdekesebb és legfontosabb formák, azt mondom: a gyümölcs. A műalkotás nem más, mint annak a fának a gyümölcse, mely én vagyok.

És ha valami hiteles és igaz, az nem más, mint az élményvilágom, amelyben nem lehet hazudni, ez az a kapocs, amely nem csak az enyém, hanem minden emberé. Így aztán megtalálhatja mindenki a közös kincset. Az életből táplálkozunk. Elmondtam mindent, s nem mondtam el valamit, amit nem tudok elmondani, mert ha elmondom, akkor az már nem műalkotás, hanem irodalom. Ez egy vizuális élmény és mindenkinek lehetősége van, hogy gondolkodjon róla és fürödjön benne.

Megközelítés

Járja körbe az alkotást! Nincs főnézete, de minden nézete más, egyik a másikba tolul és változik. Egyébként is egy térbe kikerülő műalkotás esetében kritérium, hogy minden oldalról változatos plasztikai hatást nyújtson.

Az alkotás részletekben készült el, és amikor összerakva láttam, azt mondtam: jól van, elértem azt, hogy olyan ez az egész, mintha egy szuszra készült volna el. Ez az ami életet ad neki. Ha a műalkotásban nincs élet, nincs benne erő, lélek.

Őszintén remélem, hogy a elmondottak hozzásegítik a laikus nézőt is, hogy a fenti információk birtokában értőbben szemlélje azt, amit lát és amely neki készült.

Szeretném a köszönetemet kifejezni az IMERYYS Tűzállóanyaggyártó Kft. ügyvezető igazgatójának, Barna Sándor úrnak, valamint Kurucsai Ferenc termelési igazgató úrnak, mert támogatásuk, segítségük nélkül nem valósulhatott volna meg ez a szobor. Az üzemben sok szakember segített, különösen köszönöm Bányay Szabolcs úrnak, munkatársamnak, az alkotó együttműködését.

Tuza László

Fotó: Dömötör M.

TUZA LÁSZLÓ
keramikus, szobrász

1949. március 8-án, Baksán született.

1972-ben végzett a Magyar Iparművészeti Főiskolán mint tervezőmérnök. Mestere: Schrammel Imre.

1972. április 1-jén jött Hódmezővásárhelyre. Az Alföldi Porcelángyárban használati tárgyak tervezésével foglalkozott.

Több köztéri alkotásával örvengettette meg városunkat, pl. a Bethlen Gábor Református Gimnázium épületén található nagyméretű kerámia dombormű, az Alföldi Porcelángyár porcelán plasztikájával, az Interspaar előtti köztéri virágival vagy a vásárhelyi Promenádon (Kossuth tér és dr. Rapcsák András utca találkozásánál) nem régen felállított kerámia és gránit alkotásával illetve a Schleiffer Ervin sírján megformált örökkévalóság kerámia plasztikájával.

A Serház téri Időskorúak Otthona előtti bejáratának plasztikája és a Németh László Gimnázium udvarában lévő kerámiaplasztika is a művész alkotása.

Egyéni kiállítása Budapesten, a Fényes Adolf teremben volt.

Csoportos kiállításokon is rendszeresen megjelenik, ahol több díjazásban részesítették már.

Látogatóban Blaski Márta művészrestaurátornál

Úgy gondoltam, ha nincs ihletem, még mindig „gyógyíthatom” a festményeket.

Mennyiben alkotómunka a restaurátor tevékenysége?

A restaurátor akkor dolgozik jól, ha nem látható a tevékenysége, csak a műtárgy létrehozójának a gondolata érvényesül. Ehhez anyagismeret, festőművészeti felkészültség kell, és sok türelem. Mivel minden műtárgy egyedi alkotás, a helyreállítás is mindig más. A módszer kigondolása, a festészeti kifejezés megértő megjelenítése során az alkotóval „beszélget” a restaurátor mindaddig, amíg a műtárgy „elengedi”, mert minden zavaró elem eltűnt és egy hangon szól a mű.

Ópusztaszeren, a Feszty-körkép restaurálásában is részt vett...

Feszty Árpád és festőtársai: *A magyarok bejövetele* című körkép restaurálási munkálataiba még főiskolás diákként sok társammal az elejétől fogva dolgoztam. Így a szegedi várban, majd a kiskundorozsmai barakk-műhelyben. Érdekes volt, ahogy az apróhirdetés nyomán megmozdult az ország, és előkerültek a pincékből a háborús nyomokat viselő festmény darabjai. Még döglött patkány is volt a kiszáradt, vagy penészes vászon darabokon. Hosszú munka volt, hogy „szalonképes állapotra” hozzuk a művet. A vezetés sajnálatos nézeteltérése folytán a munka átkerült a lengyel kollégák kezébe, akik 1995-ben fejezték be a restaurálást.

Terepen vagy a saját műtermében izgalmasabb a restaurálási folyamat?

Mivel a műtárgy „diktál”, és maximális odafigyeléssel kell közel kerülni hozzá, mindegy, hogy hol van a munka végzése. Persze mostanában inkább otthon szeretek dolgozni.

Restaurátorként mely munkája volt a legnagyobb kihívás és miért?

Volt olyan munka, ahol a tulajdonos szubjektív érzése váltotta ki a fontosságát. Volt, ami nemzeti örökségünk fontos eleme. Minden alkalommal igyekeztem a műalkotóval a párbeszédet végig vinni.

Mint festőnek, nem nehéz az egyéni stílusjegyet megtartani a restaurálás során?

Varázslatos dolog különféle korok alkotásához közel kerülni, részesévé válni az alkotásnak. A kimondott gondolat és annak „ruhája” (stílusa) sokszor csábító, de másé, bár megközelíteni nem bűn.

Saját témaválasztásában és kifejezőmódjában mi áll közel Önhöz?

Úgy veszem észre, hogy résművészet, amit csinállok. Valami hiányérzet jelenik meg a vásznamon, ami mint fontosság tör elő.

Napjaink kortárs művészi kifejezése mennyire fér össze a restaurálandó mű saját stílusirányzatával?

A mai kortárs művész is emberként emberhez szól. Az anyaghasználat kibővült, hol a mulandóság irányába, hol meg az örökkévalóság irányába. Mindkettő egyformán fontos.

Ha meg kellene fogalmaznia a művészi hitvallását, hogyan tenné?

Úgy gondolom, hogy a művészet virág, az emberiség egyik csúcsteljesítménye, ennek virágoznia kell! Minden kornak kötelessége, hogy életben tartsa!

A műteremben jól megférnek egymás mellett a művész-házaspár, Kéri László és Blaski Márta alkotásai. Filozofikus gondolatok keringenek.

Megférnek egymás mellett a frissen születő gondolatok és a művészrestaurátor keze nyomán újjászülető, már-már a feledés homályába kényszerülő alkotások. Magukon viselik születésük pillanatának, az adott korszak stílusjegyet, elvezetve bennünket múltba és jövőbe, ráébredtve a jelen valóságos és tünékeny pillanataira. Az újjászülető mű esztétikai, filozófiai gondolatokat sugall.

Komplexen érzékelhetünk általa, a lét és tudat, a képzelet és valóság határait átlépve. A művészet valóban az emberiség egyik csúcsteljesítménye!

Benák Katalin
Fotó: Kéri Balázs

A Hódmezővásárhelyen élő és alkotó Kéri László és Blaski Márta művészpár alkotásaival a *Vásárhelyi Őszi Tárlatokon* éppúgy találkozhatunk, mint más hazai kiállításokon, fesztiválokon vagy a külföldi galériákban. Ezúttal Blaski Márta festő-restaurátorral beszélgettünk, aki önálló alkotói tevékenysége mellett más művészek, alkotók által létrehozott, sérült műveit állítja helyre, hogy azok a látogatókat tovább gyönyörködtessék. A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum több alkotását ő restaurálta, legutóbb: Barcsay Jenő: *Női portré*, és Tornyai János: *Hátakt* című művét.

Számtalan kérdés merül föl e nem mindennapi alkotómunka kapcsán.

Mi motiválta, a festő-restaurátor hivatás irányába?

Nekem egy álmom volt meghatározó, úgy 14 éves koromban: ami egy egyszerű keretet mutatott, és egy hang azt mondta, hogy ezen belül mindent el lehet mondani, ki lehet fejezni.

Addig is erős érdeklődésem volt a képzőművészet iránt, de ezután tudatosan képeztem magam. Önképzőkörökbe jártam Veszprémben, majd Budapesten, volt mikor 3 helyen is rajzoltam. Munkahelyeimet is az iroda helyett színházi díszletfestő műhelyre, majd az MTV báb- és makettkészítő műhelyére cseréltem mindaddig, amíg felvételt nyertem a Magyar Képzőművészeti Főiskola Festő-Restaurátor szakára.

